कर्नाटक सरकार

सार्वजनिक शिक्षण विभाग

अध्ययन पुनर्प्राप्ती (कलिका चेतरिके)

2022 -23

6

इयत्ता :- 6वी

समाज विज्ञान

(मराठी माध्यम)

शिक्षक मार्गदर्शिका

समग्र शिक्षण कर्नाटक,बेंगळूरू.
आणि
राज्य शिक्षण संशोधन आणि प्रशिक्षण विभाग,बेंगळूरू.

ಸಂದೇಶ

ಆತ್ಮೀಯರೇ,

ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣವೇ ಭಾರತದ ಭವಿಷ್ಯ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ಹೊಸ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಯನ್ನು 2020ರಲ್ಲಿ ಜಾರಿಗೊಳಿಸಿದೆ. ಈ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ 2020 ರ ಶಿಫಾರಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಮುಂಚೂಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸುಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ತರಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪಠ್ಯಕ್ರಮ ವಿನ್ಯಾಸ, ಕಲಿಸುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಾವೀನ್ಯತೆ, ತರಗತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಮರುವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಕಾ ಸಮೃದ್ಧ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲು ಹಲವು ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ನಿಪುಣ್ ಭಾರತ್ ಮಿಷನ್, ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ ಕೌಶಲಗಳನ್ನು ಖಾತ್ರಿಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಗೊಂಡಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಕೋವಿಡ್–19 ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ರೋಗದಿಂದಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಔಪಚಾರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವಲ್ಲಿ ಅಡೆತಡೆಗಳಾಗಿ, ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಔಪಚಾರಿಕ ಹಾಗೂ ಅನೌಪಚಾರಿಕ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲಿಕೆಯ ನಿರಂತರತೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಸಹ ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಮಟ್ಟದ ಕಲಿಕೆ ಆಗದಿರುವುದನ್ನು ಹಲವು ಅಧ್ಯಯನಗಳು ತಿಳಿಸಿವೆ. ಈ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಬೇಕಿದೆ. ಸದರಿ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ **'ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ'** ಎಂಬ ವಿನೂತನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು 2022–23ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಲೇ ಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಕ್ತ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಲೇಬೇಕಾದ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪರಿಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಮಗುವಿನ ಮುಗ್ಧ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆ ರೂಪಿಸಲಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಹಾಲಿ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಆಶಯ ನನ್ನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆ, ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೈಪಿಡಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ಶಿಕ್ಷಕರು ತಮ್ಮ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಮಾರ್ಗಸೂಚಿಯನ್ವಯ ಈ ವಿನೂತನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅದರ ಅಂತಸ್ಸತ್ವದಿಂದ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಿ, ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕೆಯ ಸುಧಾರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲಾಖೆಯ ಸರ್ವರೂ, ಪೋಷಕವರ್ಗ ಮತ್ತು ಭಾಗೀದಾರರೆಲ್ಲರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕೈ ಜೋಡಿಸಿ ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸುತ್ತೀರೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶುಭವಾಗಲಿ............

ಶ್ರೀ ಬಿ.ಸಿ.ನಾಗೇಶ್,
ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಚಿವರು,
ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ

ಮುನ್ನುಡಿ

ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ –2020ರ ಆಶಯದಂತೆ ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಆದರೆ ಕೋವಿಡ್–19 ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕ ವಿಪತ್ತಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯವಾಗಿ ಕಲಿಕಾ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಳೆದೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಕಷ್ಟು ಕಲಿಕಾ ಅಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತರವನ್ನು ನೀಗಿಸಲು 2022–23ನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ ಎಂಬ ವಿನೂತನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ, ಸಂಖ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ಮಗು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ತರಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಗಳಿಸಲೇಬೇಕಿದ್ದ ಕಲಿಕಾ ಫಲಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಲೇ ಬೇಕಾದ "ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಕಲಿಕಾ ಫಲ" ಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಚಟುವಟಿಕೆ ರೂಪಿಸಿ ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೈಪಿಡಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ **'ನಿಪುಣ್ ಭಾರತ್', 'ವಿದ್ಯಾಪ್ರವೇಶ್'ನಂತಹ ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಗತಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ.** ಈ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಶಿಶುಕೇಂದ್ರಿತ, ಕಲಿಕಾ ಹಾಗೂ ಶಿಕ್ಷಕ ಸ್ನೇಹಿಯಾಗಿವೆ. ಚಟುವಟಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ, ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ಅಗತ್ಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವ 'ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೈಪಿಡಿ'ಯನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರ ಸರಿದೂಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಾವೆಲ್ಲರೂ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತೀರೆಂಬ ಆಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ತಮಗೂ ಮತ್ತು ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಮ್ ಜೀ ಫೌಂಡೇಶನ್ ಸಂಸ್ಥೆಗೂ ಇಲಾಖೆಯ ಪರವಾಗಿ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಡಾ. ಎಸ್ ಸೆಲ್ವಕುಮಾರ್ ಭಾ.ಆ.ಸೇ.
ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು,
ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರೌಢಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ

ಆಶಯ ನುಡಿ

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀ ನಿತ್ಯವೂ ಕಲಿಕಾ ನಿರಂತರತೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಆದರೆ ಕೋವಿಡ್–19 ಸಾಂಕ್ರಾಮಿಕದಿಂದಾಗಿ ಜಾಗತಿಕವಾಗಿ ಕಲಿಕಾ ನಿರಂತರತೆಗೆ ವ್ಯತ್ಯಯ ಉಂಟಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು ವೇದ್ಯ. ಇದನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೋವಿಡ್–19 ನಿಂದಾಗಿ ಶಾಲೆಗಳು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ವಿದ್ಯಾಗಮ, ಸಂವೇದ, ವಿಶೇಷ ಸೇತುಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಪರ್ಯಾಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದರೂ ಮುಖಾಮುಖಿ ತರಗತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಇವೆಲ್ಲಾ ಸಮಾಂತರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ **ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ** ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಶಿಶು ಕೇಂದ್ರಿತ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ವಿನೂತನ ಪ್ರಯತ್ನ. ಸರಿಸುಮಾರು ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಯದೇ, ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ರೂಪಿಸಿದ ಉಪಕ್ರಮ. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಒಂದು ವರ್ಷದವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯಾದ್ಯಂತ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವನ್ನು ತಾವೆಲ್ಲರೂ ತುಂಬಿಕೊಡುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ. ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗೀದಾರರು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಡಾ. ವಿಶಾಲ್ ಆರ್, ಭಾ.ಆ.ಸೇ.
ಆಯುಕ್ತರು,
ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಆರಂಭಿಕ ನುಡಿ

ಆತ್ಮೀಯರೇ,

ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕೋವಿಡ್–19ರ ಕಾರಣದಿಂದ ಔಪಚಾರಿಕ ತರಗತಿಗಳು ನಿರೀಕ್ಷೆಯಂತೆ ನಡೆಯದೇ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವುಂಟಾಗಿರುವುದು ಶೋಚನೀಯ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಏರುಪೇರುಗಳೂ ಉಂಟಾಗಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಕಲಿಕಾ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲು 2022–23ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ **ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು** ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಪ್ರಥಮ ಆದ್ಯತೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕಲಿಕೆಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯಾ ತರಗತಿಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಲಿಕಾ ಫಲಗಳೊಂದಿಗೆ ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನದ ಕಲಿಕಾ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಗತಗೊಳಿಸಿ ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ತಾವು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಬುನಾದಿ ಕಲಿಕಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಕೂಲಿಸುವಿರಿ ಹಾಗೂ ಕಲಿಕಾ ಅಂತರವನ್ನು ಪೂರೈಸುವಿರಿ ಎಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನು ಶಾಲಾಧಾರಿತವಾಗಿ ಮೌಲ್ಯಾಂಕನ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿಗದಿತ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಗಳಿಕೆಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ ಎಂದು ನಂಬಿರುತ್ತೇನೆ. ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಪಲ್ಲವಿ ಆಕುರಾತಿ, ಭಾ.ಆ.ಸೇ
ಮಾನ್ಯ ರಾಜ್ಯ ಯೋಜನಾ ನಿರ್ದೇಶಕರು,
ಸಮಗ್ರ ಶಿಕ್ಷಣ ಕರ್ನಾಟಕ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಪ್ರಾಸ್ತಾವಿಕ ನುಡಿ

ಆತ್ಮೀಯರೇ,

ಹೊಸ ಶತಮಾನದ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿ–2020ರ ಅನುಷ್ಠಾನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಕೋವಿಡ್ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಕಳೆದ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಮಾಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಗಮ, ಸಂವೇದದಂತಹ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಉಪಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ನಡುವೆಯೂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಲಿಕಾ ಅಂತರ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ವಾಸ್ತವದ ಸಂಗತಿ. ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟ, ಕಲಿಕಾ ಅಂತರ ಪೂರೈಸುವ ಯೋಜನೆಯೇ **'ಕಲಿಕಾ ಚೇತರಿಕೆ'** ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. ಈ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುನಾದಿ ಸಾಕ್ಷರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ, ಹಿಂದಿನ ಎರಡು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷಗಳ ಆಯ್ದ ಕಲಿಕಾಫಲಗಳು ಹಾಗೂ ಪ್ರಸಕ್ತ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಲೇಬೇಕಾದ ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಕಲಿಕಾಫಲಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವ ಗುರಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಕಲಿಕಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ 'ಶಿಕ್ಷಕರ ಕೈಪಿಡಿ' ಮತ್ತು ಶಿಶುಕೇಂದ್ರಿತ ಕಲಿಕಾ ಪೂರಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ 'ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆ'ಗಳ ಪುಸ್ತಕ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಾಹಿತ್ಯಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಲಿಕಾ ಹಾಳೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕಲಿಯಲೇ ಬೇಕಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ಕಲಿಕಾಫಲಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಕಲಿಕಾ ನಷ್ಟವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸಲು ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗೀದಾರರು ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿ ಈ ಮೂಲಕ ವಿನಂತಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಇಲಾಖಾ ಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಮ್‌ಜೀ ಫೌಂಡೇಶನ್ ಇವರಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದೆ.

ಶುಭವಾಗಲಿ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಮಂಗಲ ವಿ
ನಿರ್ದೇಶಕರು,
ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಶೋಧನೆ ಮತ್ತು ತರಬೇತಿ ಇಲಾಖೆ, ಬೆಂಗಳೂರು

֍परिकल्पना व मार्गदर्शन ֍	
डॉ.एस.सेल्वकुमार (भा.प्र.से.) प्रमुख कार्यदर्शी, प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षण विभाग,बेंगळूरु	डॉ.विशाल आर. (भा.प्र.से.) आयुक्त सार्वजनिक शिक्षण विभाग,बेंगळूरु.
श्रीमती पल्लवी अकुराती (भा.प्र.से.) राज्य योजना निर्देशक समग्र शिक्षण कर्नाटक,बेंगळूरु.	श्रीमती सुमंगल व्ही. निर्देशक DSERT,बेंगळूरु.
֍साहित्य रचना समिति ֍	
जिल्हा शिक्षण आणि प्रशिक्षण संस्था,शिवमोग्गा यांच्या नेतृत्वाने	
डॉ.हरिप्रसाद जि.व्ही. वरिष्ठ सहाय्यक प्राध्यापक, शिवमोग्गा	विजय एम्. ई पदवीधर प्राथमिक शिक्षक स.उ.प्रा.शाळा,विश्वनगर भद्रावती.
रुद्रमुर्ती एच.जी. पदवीधर प्राथमिक शिक्षक स.उ.प्रा.शाळा,सिद्धपुर तांडा भद्रावती	युगपुरुष जी. पदवीधर प्राथमिक शिक्षक स.उ.प्रा.शाळा,सिद्दपूर,भद्रावती.
संतोष कुमार एस.एच. स.उ.प्रा.शाळा,एम्मेहट्टी,भद्रावती.	
अजीम प्रेमजी फौंडेशन	
✽भाषांतर समिति सदस्य✽	
श्री. पी.ए.थरकार (स.शि.) स.मराठी उच्च प्रा.शाळा,चिखलव्हाळ,जि:चिक्कोडी	श्री. एस.एस.कोळी (स.शि.) स.मराठी उच्च प्रा.शाळा,खडकलाट,जि:चिक्कोडी
श्रीमती कलावती अ.कांबळे (थरकार) (स.शि.) स.मराठी उच्च प्रा.शाळा,खडकलाट,जि:चिक्कोडी	
संयोजक	
E.V.G. विभाग,DSERT.	

अनुक्रमणिका

अ.न.	पाठाचे नाव	पान क्र.
1	अध्ययन चित्रीकरण एक उपक्रम	7
2	अध्ययन तयारी नसावी ते असले पाहिजे	8
3	कुटुंब	12
4	इतिहासाची मूलतत्त्वे	13
5	कालगणना	14
6	प्रारंभिक समाज	15
7	मानवातील बदल	16
8	नागरिकत्व	17
9	वेदकाळ	19
10	नवीन धर्माचा उदय	20
11	ख्रिश्चन धर्म आणि इस्लाम धर्म	22
12	भारतातील प्रमुख राजघराणे	23
13	दक्षिण भारतातील प्रमुख घराणे	24
14	प्रवर्तक आणि समाज सुधारक	25
15	नागरिकत्व आणि राष्ट्रीय चिन्हे	27
16	प्रभुत्व	28
17	स्थानिक सरकार	29
18	शासकांग, कार्यांग, न्यायांग (भारतातील विधिमंडळे)	31
19	खगोलीय अवकाश वस्तू	33
20	पृथ्वीचा आकार व गती	34
21	वस्तूचा आकार व गती	35
22	दिशा	36
23	अक्षांश आणि रेखांश	36
24	नकाशा	38
25	समाज विज्ञानातील सुविधा	39

प्रिय शिक्षक,

कोविड 19 संक्रमणामध्ये मुले शाळेपासून वंचित राहिली.त्यांचे खेळ,त्यांचा अभ्यास या सर्व गोष्टी घरीत बसून कराव्या लागल्या.शिक्षक व विद्यार्थी दोघेही मानसिक दृष्ट्या गोंधळलेल्या अवस्थेत होते. विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक हानी होऊन अध्ययनामध्ये अंतर पडले होते.हे अंतर भरून काढण्यासाठी सरकारने कलिका चेतरीके हा उपक्रम हाती घेतला आहे.या उपक्रमामध्ये विद्यार्थ्यांना मागील वर्षातील सामर्थ्य शिकण्याची सोय करून देण्यात आली आहे.

- आवश्यक ठिकाण तुम्ही स्वतः मुलांच्या समवेत कृतीमध्ये सहभागी व्हा.
- दिलेला विषय मुलांनी ग्रहण केला पाहिजे.लिहिण्यापेक्षा त्या विषयी त्याने जास्तीत जास्त आपले मित्र मैत्रिणी,बहिण,भाऊ व शिक्षकांशी संवाद साधला पाहिजे.
- पाठ्यपुस्तकांबरोबरच अध्ययन कृतीपत्रिकेचा वापर करणे.
- या वर्षामध्ये पाठ्यपुस्तकांवर भर देण्यापेक्षा अध्ययन पत्रकावर भर दिला पाहिजे.
- प्रत्येक अध्ययनांशानंतर मुलांनी स्वअवलोकन केले पाहिजे व चार स्तरांमध्ये समस्यांचे निराकरण केले पाहिजे.
- विद्यार्थी प्रगती सामर्थ्य डायरीमध्ये नोंदी ठेवणे व सही करणे.
- अधिक माहितीसाठी डीएसईआरटीशी संपर्क साधणे.
- आनंदाने शिका आणि आनंदाने सहभागी व्हा.

1. अध्ययन सुधारणा एक उपक्रम -

अध्ययन सुधारणा हा एक उपक्रम ज्यामध्ये शिकणे,शिकण्याचा आणि पाठ्यपुस्तकाचा एकत्रितपणे शिक्षणावर परिणाम होतो पाठ्यपुस्तक हे शिक्षणाचे साधन म्हणून काम करते या शिक्षणाचा परिणाम विद्यार्थी व शिक्षकांना निर्धारित केला आहे.

शिक्षण प्रक्रियेला भाषेचे स्त्रोत,सातत्य आणि चिकाटी यातून शिकवण्याचा अनुभव असणे आवश्यक आहे का? या शिक्षणाच्या अध्यनापासून वंचित राहिलेल्या मुलांनी आपल्या पूर्वस्थितीत किती कमावले आणि गमावले याच्याशी संबंध प्रत्येक्ष कसा साधायचा याचा प्रश्न आपल्याला समोर पडतो. पण वर्गामध्ये आमच्या विद्यार्थ्यांना आम्ही तयार करू शकतो ,त्यासाठी उपाय म्हणजे शिक्षणाची कृती जी केवळ साहित्य नव्हे किंवा फुलासारखा प्रकल्प नव्हे तर शिक्षण हे अंतर्भूत करण्याची एक प्रक्रिया आहे विद्यार्थ्यांच्या मनात या प्रक्रियेबाबत जी अपेक्षा असते ती वर्गापुरते मर्यादित नसून निरंतर विकसित होत असते नि वर्गखोली समन्वित सक्रियता साधने मी कुठे हरवून बसलो आहे याचा शोध या अभियानामध्ये आपण सर्वांनी सहभागी होऊन करूया, आणि साहित्याचा विस्तार पुढील प्रमाणे आहे.

1. समाजशास्त्राबद्दल आवड,अभिरुची अत्याधुनिक वाचन करणे .
2. सामाजिक शिक्षणाबरोबरच सामाजीकरण मानसशास्त्रज्ञ मूल्य संविधानिक मार्गाने संस्कृतीचा इतिहास उलगडणे तर्कशुद्धता ठेवणे.

3. आपली मुले प्रत्येक आपल्या समाजाचा भौगोलिक, ऐतिहासिक, सामाजिक, रचना मूल्य, संस्कृती, लोककला, लोकशाही म्हणजे ही समाज आणि शाळांशी संबंधित आहेत. भविष्यात वर्तमान टिकवून ठेवतात. पारंपारिक परंपरा कौटुंबिक अर्थव्यवस्था आणि व्यवसाय या गोष्टी समजून घेतात .
4. समाजशास्त्राच्या संकल्पना वास्तविक जीवनातील स्तर व संकल्पना यांच्याशी समन्वय साधतात
5. वास्तविक जीवनातील शिक्षणातील भौगोलिक संकल्पना समजून घेऊन पालकांना भारतातील विविधतेचा अभिमान वाटेल.
6. समाजशास्त्रीय शिक्षण हे मध्यप्रदेशातील क्रिया कृतीतून नाटक,गाणे,नृत्य,प्रादेशिक कला या शिकण्याच्या कृत्रिम क्रिया कृतीद्वारे मनोरंजक आहेत.ही क्रिया SOVEL या संकल्पनांशी सुसंगत आहेत.
7. अध्ययन व अध्यापन परिणामकारक होण्यासाठी कृतियुक्त शिक्षणावर भर दिला पाहिजे.
8. भारताचा इतिहास भूगोल सामाजिक व्यवहार या सर्व बाबी समजून घेण्यासाठी प्रयत्न केले पाहिजे.

मुख्य उद्देश

- कोविड 19 च्या काळात विद्यार्थी अध्यापनामध्ये पडलेले अंतर भरून काढण्यासाठी प्रयत्न करणे.
- विद्यार्थ्यांची शिक्षण चिकाटी शोध चैतन्य शिक्षण घेण्यासाठी पाठपुरावा करावा केवळ विद्यार्थ्यांच्या क्रिया प्रतिक्रिया पुरते शिक्षण मर्यादित न ठेवता शिक्षण घेण्यास प्रोत्साहित करणे.

2. कलिका चेतरीके कसे असू नये?

कोणत्याही प्रकारे कार्यशाळेत प्रकल्प राबवितांना अनेक मर्यादा येतात.पण त्यावरती उपाय योजना करून कृतीतून विद्यार्थ्यांकडून स्पष्टीकरण केले जाते.

कसे असावे ,

1. ही प्रक्रिया फक्त कार्यक्रमा पुरती मर्यादित असू नये किंवा नोंदी ठेवण्यासाठी याचा उपयोग होता कामा नये.
2. विद्यार्थी केवळ कलाकृती पुरते शिकणे मर्यादित ठेवू नये .
3. कलिका चेतरीके नुसते शिकणे पुनर्प्राप्ती असू नये.
4. या प्रक्रियेचे स्पष्टीकरण मुला द्वारे होत असते ते चुकीचे नाही .
5. मुलांचे शिक्षण नुसते परीक्षा पुरतेच मर्यादित असू नये.

उत्तम शिक्षण प्रक्रिया ,

1. अध्ययन साधन व तंत्र यांना प्रोत्साहित करणे.
2. लिहिणे,वाचणे,तोंडपाठ करणे,सराव करणे,सांकेतिक चिन्हांचा वापर करणे.
3. पूर्वज्ञान आणि वर्तमान यांचा वैचारिक दृष्टी ठेवणे .
4. खेळ, स्पर्धा, मुख्य अभिनय, स्थळांना भेटी,लहान-लहान एकपात्री अभिनय या आधीही सोडून गेलेल्या गोष्टी मुलामध्ये या सर्व गोष्टी उपयोगात आणली पाहिजेत.

यावर्षी मुले काही शिकत आहेत,शिकणे मागील वर्गाच्या शिक्षणाच्या अनुभवावर आधारित आहे. प्रत्येक वर्षाच्या सामर्थ्यावर आधारित आहे. ही प्रक्रिया वर्गात दोन प्रकारे संबंधित केली जाते.

साप्तहिक कार्यपद्धती

1. शिक्षणाच्या संवाद दरम्यान अनेक कौशल्यावर आधारित शिक्षण कौशल्य शिकणे आणि मूल्यमापन करणे.
2. क्रिया कृती आणि नियोजन -

   क्रिया कृती आणि नियोजन आयोजित करण्यासाठी सुविधा कर्त्याच्या शिक्षणाद्वारे मूल्यांकन करणे.

मार्गदर्शकांच्या संकल्पना,

- नियोजित अध्ययन कृती घटक आणि योजना करणे.
- उपक्रमाच्या नियोजनावर संकल्पना करणे .
- मागास विद्यार्थ्यांसाठी अध्ययनास प्रेरणा देणे.
- विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षणाच्या प्रगती आत्मसात करणे ,चौथ्या टप्यापर्यंत पोहोचण्यास मदत करणे.
- शिक्षणाकडे वळण्यास भाग पाडणे ,चौथा स्तरापर्यंत शिक्षण घेण्यास मदत करणे.
- शिक्षकाने अध्यापनाकडे प्रेरित होणे.
- या अध्ययन कृतीनुसार कालांतराने शिक्षणाची निर्धार करणे .

शैक्षणिक अध्ययन / वातावरण

या अध्ययन प्रक्रियेमध्ये चारही स्तरांमध्ये विद्यार्थ्यांची प्रगती अपेक्षित आहे.

मौल्यांकन :

प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या स्तर कृती नमुना शिक्षण पत्रिकेत दिलेला आहे चार स्तर खालील प्रमाणे आहेत का ? कालबाह्य तिचे भान ठेवणे आहे.

अपेक्षीत शिक्षणाचा परिणाम

संपलेले अध्ययन अंश विद्यार्थी लिहितात	समजून घेणारी शे. 30- 40	अर्थ समजून घेणारे शे. 50 - 60	अध्ययनाच्ये अर्थ समजून सहपाठ्याद्वारे विद्यार्थी शिकतात. शे. 61 -90	अध्ययन समजून घेऊन इतर कृती समजून सांगण्याचा प्रयत्न करतात शे. 90 - 100

	सामर्थ्य	विस्तार / विवरण

	समजून घेतात.	अध्ययन कृती समजून घेतो, काही वस्तूंचे परिचय करून घेतो ,शिक्षकांनी निरंतरपणे सहभाग आवश्यक पाहिजे.
	अर्थ करून घेतात.	अध्ययन कृतीचे अंश स्पष्टपणे समजून घेतो. काही विद्यार्थ्यांना कृती करण्यास संधी आहे. शिक्षकांचे सहभाग आवश्यक आहे.
	अर्थ समजलेले घटक सहपाठ्यद्वारे जुळवून घेतात.	अध्ययन कृतीमध्ये सर्व घटक स्पष्टता आहे शिकलेले सर्व अध्ययन विद्यार्थ्यांची शेअर करतो शिक्षकांनी अध्ययन कृती समजावून सांगणे महत्त्वाचे आहे.
	या विषयाची घटकांची लागणारी माहिती स्वतः सांगण्याचा प्रयत्न करतो.	अध्ययन कृती स्थिर / स्पष्टता आहे मार्गदर्शक व मुलांना मनापासून शिक्षण घेण्यास अवकाश आहे. विद्यार्थ्यांना स्वतः योजना करण्यास संधी प्राप्त झाली आहे.

उदाहरण -

अध्ययन कृती : इतिहासाच्या मूलभूत गोष्टी जाणून घेणे,

- इतिहास निर्मितीच्या मूलभूत गोष्टी जाणून घेणे .
- शिक्षणाच्या परिणामाच्या संदर्भात मुलाकडे पाहून मुलांची शिक्षणाची पातळी ओळखणे.

वरील दोन्ही मुख्य उद्देश लक्षात घेऊन विद्यार्थी आपल्या कृतीद्वारे समजून घेण्याचा प्रयत्न करतो, या पुस्तकामध्ये दिलेली उदाहरणे अंतिम आहेत,असे नाही त्या ठिकाणी विद्यार्थ्यांची बुद्ध्यांक ओळखून समजून घेणे महत्त्वाचे आहे.

शेवटचे अध्ययन कृती	सामर्थ्य	इतिहासाच्या मूलभूत गोष्टी जाणून घेणे
समजून घेतो	**L1**	विद्यार्थी थोडाफार आधारावर ती वस्तू समजून घेतात, काही वस्तू समजत नसतील तरी ते समजून घेण्याचा प्रयत्न करतात.
अर्थ समजून घेतो	**L2**	विद्यार्थी मूळ आधार ओळखतो, काही वेळा गोंधळ होण्याची शक्यता असते, इतिहासाचे संरक्षण करण्याची सर्वांना अपेक्षा व्यक्त करतात.
अर्थ समस्येला भाग सहपाठ्याशी जुळवून घेतो.	**L3**	विद्यार्थ्याला इतिहासातील घटनाक्रम, वस्तूंची ओळख व महत्त्व समजून घेतात.
या घटकांशी संबंधित माहिती देण्याचा प्रयत्न करतो.	**L4**	इतिहासातील संबंधित आधार घटक वस्तू समजून घेऊन, ऐतिहासिक महत्त्व वाढवण्यासाठी प्रयत्न करतो. संरक्षण करण्याचा प्रयत्न करतो .वेळ मिळेल त्यावेळी महत्त्व सांगण्याचा प्रयत्न करतो.

समाधान कारक सूचना :

विद्यार्थी समजलेले घटक ओळखतात,आणि इतिहास जतन करण्याचे महत्त्व ओळखतात, आपले मत ओळखतात, व्यक्त करतात वर्गमित्राशी शिकलेली शेअर करतात, मुलांना इतिहासाच्या रचनेचे पायाभूत महत्त्व कळते, वस्तू ओळखण्याची कला निर्माण होते, स्वतःचे संरक्षण करण्यासाठी छोट्या छोट्या गोष्टी व्यक्त करतात. सर्व सभोवतालच्या लोकांना सर्व घटकांचे महत्त्व समजण्यास प्रवृत्त करतात, आणि सूचना देतात. शिक्षकांचे अध्यापन परिणाम पूर्णपणे साध्य करण्यासाठी दिलेली साधने पुरेशी आहेत.याची खात्री करणे आवश्यक आहे. काही वेळा विशिष्ट पैलू साहित्य करण्यासाठी मदत करू शकतात. मुलांना शिक्षणाची फळे मिळतील याची खात्री करण्यासाठी सुविधाकर्त्यांना एकत्रितपणे अनेक विविध उपक्रम स्वतंत्रपणे हाती घेणे महत्वाचे आहे. मुलांना वर्गाबाहेर ही शिकता आली पाहिजे. असा विचार सुगमकारांनी करणे आवश्यक आहे. त्यावेळी सुविधा देणारे मुलांचे लक्ष ओळखून शिक्षणाची स्तर विशिष्टपणे ओळखणे आहे. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे मुलांच्या शिक्षणाचा अभ्यासक्रम शिकून घेतल्यानंतर मुलांना पुढील शैक्षणिक पाऊल उचलण्यास मदत व्हावी, या उद्देशाने सुविधा तयार केले जातात.

अध्ययन अंश 1 - " कुटुंब "

उद्देश -:

- कुटुंब आणि सदस्य यांच्यातील परस्पर संबंध समजून घेणे.
- कुटुंब वृक्ष द्वारे त्यांच्या कुटुंबाची ओळख करून देतात.
- कुटुंबाचे स्वरूप ओळखतात आणि त्यांची वैशिष्ट्ये समजून घेतात.

प्रक्रिया : सुविधा पुरविणारे प्रथम मुलांच्या कुटुंबाबद्दलच्या पूर्वकल्पना जाणून घेतात, नंतर मुलांना मार्गदर्शन करतात ,आणि मुलांना शिक्षणाच्या पत्रकांची क्रिया स्वतः करून देतात, त्यामुळे गरज असेल तेथे कुटुंबातील सदस्यांशी चर्चा करतात, सुगमकारांनी मुलांना मार्गदर्शन केले पाहिजे, मुलांना त्यांच्या कुटुंबाची परिचय करून देऊन कुटुंबाचे महत्त्व समजून घेणे, कुटुंबातील सदस्य आणि परस्पर संबंध समजून घेणे आवश्यक आहे. याशिवाय कौटुंबिक रचनेत बदल का होतो ,हे समजण्यासाठी चर्चा केली पाहिजे.

उपक्रम

कृती 1: तुमच्या घरातील सदस्यांची नावे लिहा? आणि त्यांच्याशी तुमचे नाते सांगा?येथे मुलांना त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांचा परिचय देण्यास सांगणे,गरज असेल तेथे मार्गदर्शन करणे.

कृती 2: मुलांनो! तुम्ही मागील वर्गातील वंशवृक्ष शिकलात का?तुमचा वंशवृक्ष काढता का? मुलांसाठी कुटुंब वृक्षांची संकल्पना सुलभ करण्यासाठी तुमच्या कुटुंबातील वडिलांच्या आईचे नाव काय? त्याबद्दल मुलांशी चर्चा केली पाहिजे, मग मुलांनी त्यांच्या कुटुंबातील सदस्यांची चर्चा करावी, आणि त्यांना त्यांचे स्वतःचे कुटुंब वृक्ष तयार करून घ्यावी, त्यानंतर सर्वांनी निर्माण केलेल्या कुटूंब वृक्षावर चर्चा करावी.

कृती 3: तुम्ही तुमच्या कुटुंबातील सदस्यांना काही मदत करत आहात याची यादी करा.

कृती 4: तुमच्या कुटुंबातील सदस्यांकडून काय मिळत आहे, याची यादी करा. क्रिया कृती ऐका.

कृती 5: तुमच्या कुटुंबातील सदस्याबद्दल काय आवडते? वरील तीन उपक्रमामुळे मुलांना त्यांचे अनुभव सांगता आले पाहिजेत. आणि या उपक्रमाद्वारे कुटुंबातील सदस्यांमधील अंतर संबंध ठेवणे.

कृती 6: तुमच्या आजूबाजूच्या कोणत्याही तीन घरांना भेटी द्या व माहिती गोळा करा.

येथे सुलभ पद्धतीने मुलांना त्यांच्या गावातील घरांना भेटी देऊन कुटुंबाबद्दल माहिती संग्रह करण्यास अवकाश दिला पाहिजे. त्यानंतर आणलेली माहिती शाळेत किंवा वर्गामध्ये चर्चा करण्यास सांगितले पाहिजे.

कृती 7: एकत्र कुटुंब आणि विभक्त कुटूंबाची यादी करा. या कृतीमध्ये एकत्र कुटूंब व विभक्त कुटूंबाच्या लक्षणांची यादी करून आपल्याला कोणते कुटुंब जास्त प्रमाणात आढळून येते, का? तुम्हाला कोणत्या प्रकारचे कुटुंब आवडते आणि का ? अशा प्रकारचे प्रश्न मुलांना देऊन त्यांची प्रतिक्रिया घेतली पाहिजे.

अध्ययन अंश 2
इतिहासातील मूलभूत गोष्टी

उद्देश :

- इतिहासाचा पाया आणि त्यांचे महत्त्व समजून घेतल्याने इतिहासाचा पाया जतन करण्याची भावना निर्माण होईल.
- शिक्षण साहित्याची उत्पत्ती, इतिहासातील घटना व इतिहासाचा अर्थ समजून घेतात. शाळेचे चित्र रेखाटून मुलांच्या इतिहासाची ओळख करून देतात .

प्रक्रिया : या कृतीद्वारे मुलांना शाळेच्या इतिहासाची मूलभूत माहिती समजण्यास मदत होईल, त्यानंतर मार्गदर्शक मुलांना मार्गदर्शन करण्यास मदत करतात .इतिहासाच्या निर्मितीमध्ये ते कसे व किती योगदान देतात हे समजून घेण्यासाठी आणि जतन करण्यासाठी जाणीव करून देतात .

क्रिया कृती 3

कृती 1 मला माझ्या शाळेबद्दल किती माहिती आहे .

कृती 2: शाळेच्या इतिहासाच्या मूलभूत गोष्टी पाहू .

कृती 3: शाळेच्या इतिहासावर चर्चा करू .

वरील तीन उपक्रम शाळेचा इतिहास समजून घेणे, येथील मुलांचे वडील आणि मुख्याध्यापक यांची मुलाखत देऊन माहिती गोळा करणे, त्यानंतर आपल्याकडून माहिती कशी गोळा केली, यावर चर्चा करणे .चर्चेची मुख्य उद्देश एकत्रित करणे,इतिहास निर्मितीमध्ये कागद कशी महत्त्वाची भूमिका बजावतात हे ओळखणे.कृती **2** मधील इतिहासाच्या मूलभूत गोष्टी समजून घेणे .

अध्ययन पत्रक

कृती 1 : क्रिया कृती प्रतिमा/चित्र पहा आणि ओळखा .

या क्रिया कृतीमध्ये दिलेल्या प्रतिमा सूक्ष्मपणे ओळखा,येथे प्रतिमांची काही मूलभूत तत्वे व पुरावे आहेत,वापर उदाहरणात सादर करताना तेथील स्थिती परिचय सादर करणे,तसेच संशोधन करणे इतिहासाच्या निर्मितीसाठी हे आवश्यक आहे.

कृती 2 : इतिहास रचनेमध्ये सहाय्य झालेल्या सभोवतालच्या स्मारकांची यादी करा.

स्थानिक स्मारके मुलांनी स्वत:हून ओळखावीत यासाठी त्यांना संधी देणे.

कृती 3 : आपल्या आजूबाजूला अनेक स्मारके आहेत,त्याचे संरक्षण करण्यासाठी विचार करणे आणि स्मारके जतन करणे यासाठी काय करावे याची यादी मुलांना देणे. तेव्हा सर्वांनी उपस्थित राहून संवर्धन किती महत्त्वाचे आहे. याची जाणीव करून द्या.

अध्ययन अंश 3
कालगणना

उद्देश :

- इतिहासाची कालगणना आणि त्यांचे महत्व समजून घेणे .
- कालक्रमानुसार घटकांची व्याख्या करणे.

मार्गदर्शकांनी मुलांना कालगणना समजावून देण्यासाठी त्यांचे पूर्वज्ञान जाणून घ्यावे प्रश्नद्वारे कालगणनेचे महत्त्व समजावून द्यावे.दशक,शतक,शतमान,सामान्य शके याबद्दलचे महत्त्व सांगणे.नंतर समजून घेतलेल्या घटना कालानुक्रमाने विवरण करण्यास अवकाश देणे.महत्त्व जाणून घेणे.इतिहासातील कालगणना जाणून घेऊन महत्त्वाची वर्षे कालगणनेनुसार लक्षात ठेवणे आवश्यक आहे.काही वर्षांच्या इतिहासाच्या घटना संकल्पनावर आधारित आहेत..

अध्ययन पत्रक 4

या कृतीद्वारे विद्यार्थ्यांना प्रश्न विचारून शतकांच्या संकल्पनेचा अर्थ लावणे आणि मुलांना तक्त्यामध्ये भरण्यास देणे .सामाविष्ट आणि सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे मुलांना सामान्य वयोगटातील फरक माहीत असणे आवश्यक आहे .

कृती 1 दिलेल्या घटना कालगणनेनुसार लिहिण्यास सांगणे व चर्चा करणे.

कृती 2 खालील घटना कालक्रमानुसार ओळखा आणि त्यांना खाली नमूद केलेल्या घटना लिहिण्यास सांगणे.

अध्ययन अंश 4
प्रारंभिक समाज

उद्देश

- शिकार आणि अन्न गोळा करणाऱ्या समाजातील लोकांची जीवनशैली ओळखणे.
- शिकारी आणि अन्न गोळा करणाऱ्या लोकांचा विकास व कारणीभूत अंश समजावून घेणे.

अध्ययन कृती 5

मार्गदर्शकानी प्रथमता मुलांचे पूर्वज्ञान जाणून घ्यावे.त्यानंतर संदर्भ चित्रे देवून लक्षपूर्वक बघण्यास सांगतात व चित्रांवर आधारित प्रश्न विचारून मुलांच्याकडून प्रतिक्रिया घेतात.त्यानंतर शिकारी व अन्न गोळा करणाऱ्या लोकांच्या जीवनशैलीबद्दल जाणून घेतात व त्यांच्या सद्याच्या जीवनशैलीतील फरक यावर गटचर्चा करण्यास सांगतात.

अध्ययन कृती 6

कृती 1 पत्रक

उदा. शिकाऱ्यांची जीवनशैली समजून घेणे,विद्यार्थ्यांना चित्रे दाखवून प्रश्न विचारणे आणि काही विद्यार्थी उत्तरे देतात, काही विद्यार्थी एकमेकांशी चर्चा करून उत्तरे देण्याचा प्रयत्न करतात आणि समजून घेतात.

कृती 2 : जीवनशैलीची यादी करा,शिकारी,अन्न गोळा करणारे लोक व सध्याचे लोक,यांच्या जीवनशैलीची यादी करण्यास सांगणे,यांच्यातील समानता आणि फरक समजून घेण्यास सांगणे.

अध्ययन कृती 7

कृती 1

विद्यार्थ्यांना प्रथम एखादी कथा वाचण्यास सांगणे ,कथेवरील छोटीछोटी प्रश्न विचारणे, या प्रश्नांवर चर्चा गटांवर करणे आणि कथेद्वारे आदिवासी लोकांची जीवनशैली आणि स्थलांतर करण्याचे कारण समजून घेणे महत्त्वाचे आहे.

अध्ययन कृती 8

कृती नं 1 खालील चित्रातील शस्त्रांना नावे द्या आणि त्यांचा कशासाठी वापर करतात ते लिहा.

चित्रामधील शस्त्रे पहा आणि त्यांची नावे लिहा, सध्या वापरलेली शस्त्रे आणि पूर्वी वापरलेली शस्त्रे यात काही फरक आहे का? गटातून चर्चा करा.

कृती 2 सध्या असे शिकारी समुदाय आहे का? तू कुठे पाहिला आहेस का? तुमच्या कुटुंबातील इतर सदस्य आणि शिक्षकांशी चर्चा करा.

भूतकाळात असे शिकारी समुदाय होते का ? ते आजकाल कुठे आहेत? आपण कोणत्या प्रकारचे जीवन जगत आहोत, मुलांशी गटातून चर्चा करा.

अध्ययन अंश 5
मानवी वसाहत

उद्देश

- मानवी वसाहतीचा उद्देश समजून घेणे.
- शिकारी व अन्न गोळा करणारे यांच्या वसाहतीबद्दल माहिती समजून घेणे.
- आधीची शेती पद्धत आणि सध्याचे आधुनिक शेती पद्धत यांच्यातील फरक ओळखता येते. उदाहरणार्थ चित्रकथा इत्यादी.

मुलांच्या पूर्वकल्पना समजून घेण्यासाठी काही प्रश्न विचारा आणि आम्ही वापरत असलेली कडधान्ये, भाज्या, फळे आणि जिरे, हे सर्व कोठून मिळतात यावर गटातून चर्चा करणे आणि एखाद्या प्रश्नांची उत्तरे शोधण्यास व अर्थ समजून घेण्यास विद्यार्थीना वेळ द्यावा.

अध्ययन कृती 9

कृती 1 : मुलांनो, तुम्ही रोज सकाळी किती वाजता उठता? नाष्टा केला का? दुपारी जेवण केला का? ,आम्हाला जेव्हा भूक लागेल तेव्हा आम्ही काय खातो? आपण सर्व प्रकारचे कडधान्य, भाज्या आणि फळे खातो का? ते येथे सर्वांनी लिहून काढा? त्यांची यादी तयार करा.

अध्ययन कृती 10

कृती 1: ते पहिल्या पिकावर चर्चा करत होते, जर तुम्ही त्यांच्या जागी बियाणे,आणखी दुसरी बियाणे पाहिजे असेल तर तुम्ही काय कराल? गटात चर्चा करून घेण्याचा प्रयत्न करा.

कृती : 2 त्या ठिकाणी तुमचे आजी , आजोबा या संदर्भात काय चर्चा करतात किंवा मित्रा सोबत चर्चा करा .

कृती : 3 शेतीच्या कथेप्रमाणे शेकडो वर्षांपूर्वी मानव शिकारी होता. तरीही वर्षानुवर्षे त्यांना शेती कशी करावे हे शिकावे लागले.

कृती 4 : मुलांचे अभिप्राय मिळावा आणि त्यांचा सारांश या मानवातील बद्दल नेमकी कशी असेल याचा विचार करा आणि माणसाच्या इतिहासातील गुणदोष यावर चर्चा करण्याचा विचार गटामध्ये करण्यास सांगणे .

कृती 5 पूर्वी आणि आजच्या काळात वापरलेल्या शेतीच्या साधनांची यादी करा, ज्यामुळे मुलांना त्यांच्यातील समानता ओळखता येतात.

सूचना : शिक्षकांच्यासाठी सुचना कथा सुरू ठेवा, मनुष्याने धातूची ओळख कशी करून घेतली, कोणते धातू सादर केले जातात. मुलासाठी काय बदल झाले आहे हे समजून घेणे.

कृती 11 शिकार करण्यापासून ते आधुनिक मानव खेड्यात राहण्यापर्यंत या प्रवासाबाबत चर्चा करणे .विद्यार्थ्यांना उत्तरे देण्यास प्रोत्साहन देणे.

अध्ययन अंश 6
नागरिकता

उद्देश :

- जगात नदीच्या काठावर उदयास आलेल्या संस्कृतीची नावे ओळखणे.
- जगातील प्रमुख संस्कृती आणि त्यांच्याकडे आलेल्या नदीच्या मैदानाची ओळख करून देणे.
- सिंधू संस्कृती आणि शहरी नियोजन व वर्तमान जीवन आणि वसाहत यांच्यातील समानता आणि फरक ओळखणे.

शिक्षकांनी प्रथम विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान समजून घेणे महत्वाचे आहे. जगातील प्रमुख संस्कृतीचा उगम जेथे झाला ते ठिकाण आणि नदीचे मैदान ओळखण्यासाठी मुलांना सक्षम करणे तसेच विद्यार्थ्यांना आपले मत विचारतात.

सिंधू नदीचा उगम कोठे झाला? का झाला? याबाबत विद्यार्थ्यांशी चर्चा करणे, समस्या समजून सांगणे विद्यार्थ्यांचा अभिप्राय घेणे, सिंधु संस्कृती आणि तिचे योगदान सध्याच्या नागरी समस्यांसाठी शहरी नियोजन हे मॉडेल कसे आहे ? याचा अर्थ लावण्यासाठी या कृतीद्वारे विद्यार्थ्यांना समजून सांगणे.

शिकण्याचा कृती 12

कृती 1 :-मुलांना काठीच्या सहाय्याने नकाशा पाहण्यास सांगणे आणि नंतर नदीच्या काठावर कोणत्या वसाहती बसल्या आहेत ते सांगा? शिक्षकांनी नकाशाचा वापर करावा.

कृती 2 :- तुम्ही वरील नकाशा पाहता सर्व भूप्रदेश नदी काठावर आहेत, त्यांचा उगम नदीकाठावर का झाला असावा? प्रत्येक विद्यार्थ्याला आपले मत मांडण्यासाठी संधी द्यावे. बहुसंख्य वसाहती नदीकाठावर का आहेत हे समजून घेण्यासाठी मुलांना एकत्रित करणे.

अध्ययन पत्रक 13 :-

कृती 1 :- नदी आणि शहर ओळखणे आणि सूचीबद्ध करणे सुविधा देणारे भारताचा नकाशा वापरू शकतात, सिंधू संस्कृतीतील नद्या आणि शहरे ओळखा, आणि सिंधू संस्कृतीची नागरिकत्व समजून घेणे.

अध्ययन पत्रक 14 :-

कृती 1 :- मुलांनो, तुमच्या जवळच्या शहरातील प्रमुख समस्या पहा, तुम्ही प्रत्यक्ष भेट द्या, शहर/ गावातील प्रमुख समस्या बद्दल वर्गात चर्चा करा. दिलेली चित्रे पहा असणाऱ्या समस्या बद्दल माहिती द्या आणि समस्यांचे कारण काय असू शकते, याची उत्तरे द्या मुलांनी दिलेल्या उत्तराचा सारांश घ्या.

कृती 2 :- आपण हडप्पा आणि महेंजोदारो शहरी योजनेची चर्चा करूया, मुलांना चित्र पाहण्यास सांगा, समस्या कशा असू शकतात, आणि ते अजूनही कशा रूढ आहेत यावर चर्चा करुया.

अध्ययन पत्रक 15:-

कृती 1 :- मुलांना चित्रे पाहण्यास सांगणे आणि चित्रावर प्रश्न विचारणे, मुलांच्या उत्तरला अभिप्राय द्या, आणि त्यांचा सारांश घ्या, त्याचे कारण काय असते यावर चर्चा करा.

अध्ययन पत्रक 16:-

कृती 1 :- मुले कार्यक्रमानुसार नागरिकत्व आणि नागरी समस्या आजूबाजूच्या परिसर कसे असेल याबद्दल चर्चा / विचार करतील

या समस्यावर विद्यार्थ्यांच्या प्रतिक्रिया घेणे हे असे का असेल ? याबाबत वर्गात चर्चा करतील.

कृती 1 :- सिंधू संस्कृती बद्दल आपण काय समजावून घेतो हे मुलांच्या लक्षात येईल.

अध्ययन अंश 7
वेदकाळ

उद्देश :-

- वेदांची सामाजिक आणि आर्थिक परिस्थिती समजून घ्या.
- सध्याच्या वर्तमान जीवनशैलीशी तुलना करा.

प्रक्रिया :-

मुलांच्या शिक्षणासाठी पूर्वेकडील आणि वेदांच्या कालखंडातील घटनांची यादी सुविधा पुरविणारे करतात, या काळातील पूर्व आणि उत्तर वेदाची सामाजिक आणि आर्थिक परिस्थिती समजून घेणे, आणि पूर्व वैदिक काळ कसे अनुकरणीय होते याचे जिवंत उदाहरण आहे,नंतर वेदाच्या कालखंडाचे संबंधित विधान विधानांमध्ये योग्य विधान सांगा? मुलासाठी वेद आणि आजच्या जीवनशैलीतील समानता आणि फरक यावर चर्चा करणे महत्वाचे आहे.

अध्ययन पत्रक 17:-

कृती 1 :- मुलांनो, पूर्व वेद आणि उत्तर वेद काळातील फरकांची यादी करा. मुलांना वेद कालावधीमध्ये झालेले बदल, क्रिया, कृती, मार्गदर्शकाने दिलेली माहिती वाचण्यास सांगणे. त्यानंतर मार्गदर्शक मुलांना त्यातील घटकांची यादी करण्यास सांगतात ,वेदपूर्वकाळात प्रायोगिक ,ऐतिहासिक कालखंडात समानतेच्या मुद्द्यावर स्त्री आणि पुरुष समानता, कार्य करण्यावर भर देण्यात आला आहे. कामाचे कामाच्या बाबतीत इच्छेनुसार काम करण्यास मुभा होती.कोणताही भेदभाव नव्हता.उत्तर भागात महिलांचा दर्जा घसरत गेला. विषमतेचा समाज कसा निर्माण झाला त्यावेळची शिक्षण पद्धती मुलांना स्पष्ट करून सांगणे.

कृती 2 :- उत्तर वेदांच्या काळात अन्नाच्या कमतरतेची कारणे सांगा?

कृती 3 :- खालील विधाने सत्य/ असत्य हे ओळखा.

कृती 4 :- खालील वेदांमधील देवतांची काही प्रतिमा आहेत. विद्यार्थ्यांना सांगा आणि चर्चा करा.

कृती 5 :- चित्र रंगवा आणि तुमच्या शाळेचे शिक्षण व्यवस्थे बद्दल तुमचे अभिप्राय सांगा. शिक्षकांनी वेदकाळ आणि आजच्या शिक्षण पद्धती यातील फरक समजावून सांगणे.

अध्ययन अंश 8
नवीन धर्माचा उदय

उद्देश:-

- धर्माच्या उदयास कारणीभूत घटक समजून घेणे.
- गौतम बुद्ध आणि महावीर यांची शिकवन समजून घेणे.
- बौद्ध आणि जैन धर्माची तत्वे आजही कशी उपयुक्त आहेत हे समजून घेणे.

प्रक्रिया :-

मार्गदर्शकांनी प्रथम मुलांचे पूर्वज्ञान समजून घेणे.नंतर धर्माच्या उदयास कारणीभूत घटक समजून घेतात.गौतम बुद्धाचे चरित्र आणि शिकवण समजून घेणे. बौद्ध धर्माचा परिचय व वास्तुशिल्पकला समजून घेणे.जैन आणि महावीरांच्या शिकवण समजून घेणे.धर्म माणसाच्या आचरणाशी संबंधित असतात.धर्माची समानता हीच या जगाची शांती आहे.असे सांगून सर्व धर्माच्या मुळाशी सद्‌गुण आहे. या गोष्टीमुळे आपले जीवन अधिक सोपे आणि अधिक प्रभावी होते, हे मुलांना समजून घेण्यास मदत करणे, हे मुख्य शिक्षणाचे भाग आहे.

अध्ययन कृती 18

कृती 1 :- आपले गाव किंवा आसपासच्या स्थलांतरित लोकांची यादी करणे, माहिती घेणे आणि चर्चा करणे.

कृती 2 :- मार्गदर्शक विद्यार्थ्यांना दैनंदिन शेती आणि दुग्ध व्यवसायात गुरेढोरे कशी भूमिका बजावतात.हे समजून घेणे.यंत्राच्या युगात जनावरांचे महत्व किती आहे हे समजून घेणे.

अध्ययन कृती 19 :-

कृती 1:- निरीक्षण करण्यास सांगणे, विचार करणे, चर्चा करणे, गौतम बुद्धाचे जीवन चरित्र मार्गदर्शकांनी वाचणे व कृतियुक्त करून दाखवणे.

कृती 2 :- वयस्कर व्यक्तींना तुम्ही कशाप्रकारे मदत करता ते चर्चा करून लिहा.

कृती 3 :- तुमच्या वर्गामध्ये किसा गौतमी ची नाटकांचे अभिनय करा, चर्चा करा विद्यार्थ्यांनी अभिनय करून भ.बुध्दाचे विचार रुजविण्याचा प्रयत्न करणे.

अध्ययन कृती 20 :-

कृती 1:- पाठामध्ये काही प्रतिमा दिलेले आहेत त्या बौद्ध धर्माचे वास्तुशिल्प संबंधित आहेत.यासंबंधी माहिती गोळा करा व मार्गदर्शकाच्या सहाय्याने समजून घेणे.

अध्ययन पत्रक 21 :-

कृती 1:- या ठिकाणी आपण काय करावे, काय करू नये याचे कारणे लिहा.

मार्गदर्शक भ. महावीरांची शिकवण समजून देणे, विद्यार्थ्यांकडून कोष्टक भरून घेणे आणि चर्चा करणे.

कृती 2:- भ,महावीरांच्या शिकवणीबद्दल आपण काय शिकलो आहे.हे विद्यार्थ्यांना प्रश्न विचारणे. तोंडी उत्तरे देण्यास सांगणे.विद्यार्थ्यांना स्वतःला काय वाटते ते लिहिण्यास सांगणे.

कृती 3:- तुम्ही कुत्र्यांना दगड वगैरे मारले आहे का ? ते बरोबर आहे की चूक ते वर्गात चर्चा करा

अध्ययन पत्रक 22:-

कृती 1:- कर्नाटकातील प्रसिध्द जैन आणि बौध्द ऐतिहासिक ठिकाणे वास्तू स्थळे, स्मारकांचे छायाचित्रे ,गोळा करा मुलांशी चर्चा करा.

कृती 2:- श्रवणबेळगोळ येथील भ.गोमटेश्वर मूर्ती बद्दल माहिती मिळवा.तुम्हाला काय समजते ते लिहा.

कृती 3:- भगवान बुध्द आणि भ. महावीर यांच्या शिकवणीची यादी करण्यास सांगणे व लिहिण्यास सांगणे.

अध्ययन अंश 9

ख्रिश्चन धर्म आणि इस्लाम धर्म

- ख्रिश्चन आणि इस्लाम धर्माबद्दल माहिती मिळवणे.
- येशू ख्रिस्तांचे चारित्र व शिकवण समजून घेतील.

प्रक्रिया:-

मार्गदर्शकानी येशू ख्रिस्ताच्या जीवनातील मुख्य प्रसंगांची चित्रे देणे आणि मुलांना माहिती लिहिण्यास सांगणे इस्लाम आणि इस्लामच्या शिकवणीचा परिचय करून देणे व चर्चा करणे इस्लाम आणि ख्रिश्चन धर्माचे पर्यटन स्थळांची माहिती गोळा करण्यास सांगणे. अहिंसा आणि साधे शांत जीवन जगणे.हे सर्व धर्माचे मूलतत्त्व आहे हे समजावून सांगणे.

अध्ययन पत्रक 23:-

कृती 1 :- चूक करणाऱ्याला क्षमा करणे योग्य आहे का? वर्गात चर्चा करा.

कृती 2 :- जेव्हा तुम्ही चूक केली तेव्हा तुमच्या घरातील वडीलधारी मंडळी क्षमा केल्याबद्दल लिहा.

कृती 3:- एखादे अभिनय/नाटक बसवा व त्यावर चर्चा करा विद्यार्थ्याकडून कृती करून घ्या.

अध्ययन पत्रक 24:-

कृती 1 :- खालीलप्रमाणे ख्रिस्त धर्म, इस्लाम धर्माची वस्तू ,शिल्पकला,संबंधित चित्रे शिक्षकांच्या मदतीने महत्त्व समजून घ्या.

कृती 2 :- या खालील चित्रा संबंधित पाच सहा ओळी माहिती लिहा. विद्यार्थ्यांना लिहिण्यास प्राधान्य देणे.

अध्ययन पत्रक 25:-

कृती 1 :- महम्मद पैगंबर यांना मेंढ्या पाळताना आलेल्या अनुभवातून आपण काय शिकतो.ते लिहा.

कृती 2 :- गटातून चर्चा करा. इस्लामची तत्वे दैनंदिन जीवनात कशी पाळता येतील वर्गात चर्चा करा.

कृती 3 :- मुलांना चर्चा करण्यासाठी व सादर करण्यासाठी संधी देणे.

कृती 4 :- ख्रिस्ती आणि इस्लामचे पवित्र ग्रंथ कोणते? मुलांना अध्ययन पत्रकातून उत्तरे देऊ द्या.

अध्ययन पत्रक 26:-

कृती 1 :- सर्व धर्मसमभाव शिका, त्यांनी काय करावे किंवा काय करू नये, याचे कारण लहान मुलांना उत्तर देऊ द्या .मुलांच्यात चर्चा करा. सर्व धर्माचे ज्ञान मिळण्यासाठी काही अभ्यासपत्रक दिले आहेत

अध्ययन पत्रक 27:-

कृती 1 :- प्रश्नांची उत्तरे लिहा.विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे लिहा.उत्तरे देण्यास संधी उपलब्ध करून देणे.

कृती 2 :- ख्रिश्चन आणि इस्लाम धर्माच्या कर्नाटकातील प्रसिध्द स्थळांची चित्रे संग्रहित करून त्याबद्दलची अधिक माहिती जाणून घ्या.

अध्ययन अंश 10
भारतातील प्रमुख राजघराणी

उद्देश :-

- भारतातील प्रमुख महत्त्वाच्या राजकारणाबद्दल आणि अशोकाचे जीवन व कर्तृत्व जाणून घेणे.
- मौर्य, कुशाण, गुप्त आणि वर्धन त्या काळातील कला, साहित्य विज्ञान इतिहासात दिलेल्या योगदानाची दखल घेणे उदा. नकाशा,पाठ्यपुस्तक ऐतिहासिक चित्रे वापर करणे.
- मौर्यांची प्रशासकीय व्यवस्था समजून घेणे.
- राजघराण्यांनी विविध क्षेत्रात दिलेले योगदान जाणून घेणे.

प्रक्रिया :-

शिक्षकांनी प्रथम चित्रे दाखवून चर्चा करणे आणि विद्यार्थ्यांना अशोकांच्या कलिंग युध्दाचा विद्यार्थीना परिचय करून देणे आणि त्याचा नागरिकांवर होणारा परिणामांवर चर्चा करणे.सध्या युक्रेन व रशियामध्ये चालू असलेल्या युद्धाची आम्ही एखादे उदाहरण देऊ शकतो.सम्राट अशोकाच्या नियमांचे आणि त्यांचा परिचय करुन देणे आणि त्याचा अर्थ लावणे.

नाण्यांद्वारे गुप्ताचा इतिहास मौर्य कुशान घराणे त्यांनी केलेल्या योगदानाची वर्गात चर्चा करा.

अध्ययन पत्रक 28 :-

कृती 1 :- भांडण, जातीय दंगली, युध्द यासारख्या घटना सर्वसामान्यांच्यावर होणाऱ्या परिणामांची यादी करणे.

कृती 2 :- अशोकाची राज्यकारभाराची धार्मिक तत्वे आजच्या शासन व्यवस्थेत असतील तर ते योग्य की अयोग्य सांगा.

ती 3 :- बुध्दाचे तत्वे आणि अशोकाच्या धर्मातील तत्वांची साम्ये यांची यादी करण्यास सांगणे. वर्गात गटामध्ये चर्चा करण्यास भाग पाडणे.

अध्ययन पत्रक 29 :-

कृती 1 :- खालील गुप्ताच्या काळातील प्रतिमा पहा त्या काळातील नाणी पहा, आणि त्याचा इतिहास समजून घेण्यास, विद्यार्थ्यांना साहाय्य करणे.

या उपक्रमाद्वारे तुम्ही गुप्तांच्या इतिहासाचा परिचय करून देऊ शकता आणि गुप्त काळातील कोणते पैलू ओळखता येतील याची यादी करा.

अध्ययन पत्रक 30 :-

कृती 1 :- मौर्य आणि गुप्तांच्या काळात कला व स्थापत्यशास्त्रात झालेले बदल ओळखण्यासाठी वर्गात चर्चा करा.

वर्गात मुलांचे गट करून पाठ्यपुस्तकाबद्दल चर्चा करा, त्या समस्या ओळखून याची यादी तयार करा.

अध्ययन पत्रक 31 :-

कृती 1 :- कुशान आणि वर्धनांच्या विविध क्षेत्रातील योगदानाची चर्चा करूया त्याची यादी करा, मुलाचे यादी करण्यास सांगणे व चर्चा करणे.

अध्ययन अंश 11
दक्षिण भारतातील प्रमुख राजघराणे

उद्देश :-

- दक्षिण भारतातील प्रमुख राजवंशाच्या योगदानाचे स्मरण करणे.
- कल्याण चालुक्य आणि होयसाळाच्या कला आणि सौंदर्याची प्रशंसा करणे.
- चोळ काळातील ग्रामशासन प्रणाली समजून घेणे.
- स्मारकें जतन करण्याची वृत्ती बाळगली पाहिजे.

उदाहरणात :- नकाशे वापरणे.

प्रक्रिया :-

दक्षिण भारतातील प्रमुख राजघराण्याबद्दल मुलांच्याकडून पूर्वज्ञान समजून घेणे.राजघराण्याबद्दल परिचय करून देणे.छोटे प्रश्न विचारणे, साहित्य कला त्यांच्या योगदानाची परिचय करून देणे, तसेच स्मारकांची जतन करण्याची भावना वाढीस लावणे.

अध्ययन पत्रक 32 :-

खाली दिलेल्या नकाशाचा वापर करून सातवाहन काळातील प्रमुख व्यापारी केंद्रे कोणती ? त्याकाळातील शेती व्यवसायाला किती महत्त्व होते ,या गोष्टी मुलांना समजून देणे ,मुलांचे गट करून गटामध्ये चर्चा करणे.

अध्ययन पत्रक 33 :-

खालील मंदिराचे काळजीपूर्वक निरीक्षण करा.ते कोणत्या कुटुंबातील आहेत ते सांगा ?

पाठ्यपुस्तकाच्या सहाय्याने कोष्टक पूर्ण भरण्यास सांगणे.इतिहासाचा उद्देश मुलांमध्ये ऐतिहासिक जाणीव विकसित करणे.मुलांमध्ये त्यांच्या कला,मंदिरे,स्मारके,जतन करण्याची भावना निर्माण करणे.तेथील स्मारके,देवालये यांच्याबद्दल विद्यार्थ्यांमध्ये आदर निर्माण करणे.

अध्ययन पत्रक 34 :-

कृती 1 :- गटात चर्चा करून प्रश्नांची उत्तरे द्या.

कृती 2 :- तलावांचे संवर्धन का करावे ? मुलांना उत्तरे देऊ द्या व चर्चा करा.

कृती 3 :- जवळच्या मंदिरांना भेटी द्या, आणि शिक्षकांच्या सहकार्य मिळवा आणि मंदिराच्या भागाबद्दल माहिती जाणून घ्या .तुम्ही मुलांना स्थानिक मंदिरात घेऊन जाणे.

कृती 4 :- दक्षिण भारतातील राजघराण्यांनी बांधलेल्या अनेक स्मारके देवालये आहेत.त्यांची चित्रे संग्रहित करणे व अल्बम तयार करणे.

अध्ययन पत्रक 35 :-

कृती 1 :- दक्षिण भारतातील राजेंनी बांधलेली स्मारके यांचे आपण संरक्षण का करावे.

कृती 2 :- मुलांनो, इतिहासातील घटना, ऐतिहासिक स्मारके यांची जतन करणे, यासाठी तुम्ही या स्मारकांना प्रत्यक्ष भेटी द्या, आणि त्यांचे रक्षण करा ही भावना रुजविणे.

सूचना:- दक्षिण भारतातील महत्त्वाचे राजघराण्याबद्दल पाठ्यपुस्तकातील माहिती घ्या आणि त्यांच्या योगदानाबद्दल मुलासाठी मूल्यमापनाची गरज ओळखण्यास सांगा.

अध्ययन अंश 12
मत प्रवर्तक आणि समाज सुधारक

उद्देश :-

- धार्मिक सुधारकांचे विचार आणि सुधारणा समजून घेणे.
- त्यांचे विचार किती महत्त्वाचे आहे हे समजून घेणे.

प्रक्रिया :-

मार्गदर्शक प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान समजून घेतात, मार्गदर्शक समाजसुधारक आणि त्यांचे विचार यांची परिचय करून देतात आणि त्यांची विचारसरणी कशी आहे यावर चर्चा करतात.

नकाशा पाहून या क्षेत्राचा परिचय करून देणे

अध्ययन पत्रक 36 :-

कृती 1 :- खाली दिलेली चित्रे ओळखा आणि नावे लिहा. मुलांना चित्रातील व्यक्तींची नावे ओळखण्यास अडचण येत असेल तर पाठ्यपुस्तकांचा संदर्भ घेणे व चर्चा करणे.

कृती 2 :- मुलांनो, खाली दिलेल्या प्रवर्तकाने समाज सुधारक यांच्या शिकवणी व सुधारणांची यादी दिली आहे योग्य जोड्या जुळवून लिहा.

कृती 3 :- समाजसुधारकांचा विचार आणि त्यांच्या कार्याची यादी तयार करा, आणि त्यावर सविस्तर चर्चा करा.

कृती 4 :- कर्नाटक नकाशा मध्ये समाजसुधारकांच्या जिल्ह्यांची स्थळे दाखवा? कोणते समाजसुधारक कोणत्या जिल्ह्यातील आहेत त्यांची यादी करून वर्गात चर्चा करणे.

चर्चा करून आपले अभिप्राय विद्यार्थ्यांना देणे.

अध्ययन अंश 13
नागरिकत्व आणि राष्ट्रीय चिन्हे

उद्देश :-

- नागरिकत्व आणि राष्ट्रीय चिन्हांचे महत्व जाणून घेणे .
- ज्यांना नागरिकत्व महत्त्व समजले आहे त्यांना नागरिकत्व मिळविणे आणि गमावणे याबद्दल माहिती जाणून घेणे.

प्रक्रिया :-

शिक्षकांनी मुलांचे पूर्वज्ञान समजून घेतील.मुलांना नागरिकत्वाचा परिचय करुन संभाषण वाचण्यास सांगतील, नंतर संदर्भ संपूर्ण वर्गामध्ये वाचन करण्यास सांगतील.मुलांना प्रश्न विचारा क्रिया-प्रतीक्रिया मुलांकडून घ्या. मुलांना परिस्थिती समजून घेण्यासाठी आणि वाचण्यासाठी व प्रतिसाद देण्याची परवानगी देणे. तसेच नागरिकत्व मुद्द्यावर चर्चा करणे नंतर राष्ट्रीय चिन्हांच्यावर चर्चा करणे राष्ट्रीय योजनांचे महत्त्व समजून देणे.

अध्ययन पत्रक 37 :-

कृती 1 :- खालील माहीती पहा कोणत्या प्रकारे नागरिकत्व मिळू शकतात .

कृती 2 :- जुळवून लिहा.

वरील दोन कृतीमधील माहिती मुले वाचून त्यांना प्रतिसाद दिला पाहिजे, आवश्यक असलेला भाग शिक्षकांनी वाचन केले पाहिजे, त्यावरती टिपणी केली पाहिजे, नागरिकत्व मिळवण्याच्या आणि गमावण्याच्या प्रश्नांवर चर्चा केली पाहिजे.

कृती 3 :- खालील विधानांमध्ये काय योग्य आहे, आणि अयोग्य आहे, याविषयी चर्चा करा, प्रतिक्रिया द्या.

कृती 4 :-प्रश्नांची उत्तरे द्या, मुलांनी दिलेल्या प्रश्नांची उत्तरे समजून घेऊन त्यांचा प्रतिसाद दिला पाहिजे.

अध्ययन पत्रक 38 :-

कृती 1 :- प्रश्नांची उत्तरे देऊ या.

कृती 2 :- आपल्या भारतीय ध्वजाची आकृती काढून रंगवा आणि तीन रंग काय दर्शवतात ते स्पष्ट करा. मुलांना या कृतीद्वारे विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देण्यास सांगा. प्रश्नांची महत्त्व सांगा. चर्चा करा आणि राष्ट्रीय चिन्हाचा अर्थ लावा, दैनंदिन जीवनात त्यांचे महत्त्व काय आहे हे मुलांना समजावून सांगा.

अध्ययन अंश 14
प्रभुत्व

उद्देश :-

- विविध प्रकारचे नागरिकत्व आणि त्यांचे महत्त्व जाणून घेणे.
- नागरिकत्वाचे महत्व समजून घेणे.

सामुग्री - कथा घेणे

प्रक्रिया :-

मार्गदर्शक मुलांना कथा वाचून सांगतात, त्यावर प्रश्न विचारतात, प्रत्येक मुलांना प्रतिसाद देण्याची संधी देतात, मुलांच्या प्रतिसादावर चर्चा करा, प्रभूत्व आणि नियम प्रकार स्पष्ट करा? या दोन देशात लोकशाही आणि निरंकुशता लागू असलेल्या देशांची उदाहरणे द्या,लोकशाही व्यवस्थेचे महत्त्व आणि त्यांची गरज यावर सविस्तर चर्चा करा.

अध्ययन कृती 39:-

कृती 1 :- लोकशाही आणि निरंकुशतामधील फरकांची यादी करा आणि चर्चा करा.

कृती 2 :- लोकशाही आणि निरंकुशता यामध्ये तुला कोणते योग्य वाटते? प्रत्येक मुलांनी वरील प्रश्नांची उत्तरे देण्यास अनुमती देणे मुलांच्या सध्याच्या प्रक्रियेवर चर्चा करणे.
वरील दोन्ही कृतीना विद्यार्थ्यांना चर्चा करण्यास अवकाश करून देणे नंतर प्रजाप्रभूत्वाचे महत्व समजावून सांगणे.

अध्ययन अंश 15
स्थानिक सरकार

उद्देश :-

- स्थानिक सरकार ग्रामसभा प्रभाग सभेच्या भूमिकेची जाणीव असणे.
- स्थानिक स्वराज्य संस्थांची रचना आणि जबाबदारी जाणून घेणे.
- स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे महत्त्व समजून घेणे.

प्रक्रिया :-

प्रत्यक्ष मार्गदर्शकांनी मुलांचे पूर्वज्ञान आजमावणे,प्रभाग (वार्ड) सभेशी संबंधित चित्रावर (प्रतिमा वर) चर्चा केल्यानंतर काही प्रश्न विचारा आणि अभिप्राय मिळवा.आपल्या पालकांशी चर्चा करा,वार्ड सभेशी लागणारी माहिती लिहून देण्यास सांगणे. स्थानिक सरकार (पंचायत) बद्दल प्रश्न विचारा आणि उत्तरे घ्या. नंतर स्थानिक सरकारची रचना करा व स्थानिक सरकारची तक्ता पाहण्यास सांगा, स्थानिक प्रतिनिधींची मुलाखत घ्या, स्थानिक पंचायत अधिकाऱ्यांची मुलाखत घ्या आणि गटामध्ये चर्चा करा येणाऱ्या कामाची / कार्याची नोंद ठेवा. यासारख्या उपक्रमाद्वारे विद्यार्थ्यांना स्थानिक सरकार बनविणे आणि जबाबदारी समजून घेण्यास मार्गदर्शन करावे.

अध्ययन कृती 40:-

कृती 1 :- प्रतिमेची चर्चा ही प्राथमिक क्रिया आहे/कृती आहे.प्रतिमा विचारण्यासाठी काही प्रश्न विचारा, ग्रामसभेसाठी काही चित्रांचा वापर करा.

कृती 2 :- आमच्या गावच्या ग्रामसभा, वार्ड सभा बद्दल माहिती मिळवू या, पालकांच्या बरोबर ग्रामसभेत बद्दल चर्चा करून माहिती गोळा करणे, मिळालेल्या माहितीद्वारे चर्चा करणे, ग्रामसभेसाठी मुलांना घेऊन जाणे, त्यांना ही त्यांचा अनुभव येईल.

कृती 3 :- शिक्षकांच्या सहकार्याने आपल्या शाळेत " विद्यार्थी ग्रामसभा" आयोजित करा,प्रतिनिधी आणि अधिकारी यांच्याशी संवाद साधण्यास सांगा.

कृती 4 :- तुम्हाला किती माहिती आहे?मी समजून घेऊन कृती पत्रकामध्ये दिलेली प्रश्ने विद्यार्थ्यांना विचारा, स्थानिक पंचायत (सरकार) बद्दल पूर्वज्ञान माहिती समजेल.

कृती 5 :- खालील चित्राचे निरीक्षण करा ,सरकार बद्दल स्थानिक अर्थ समजून घेऊन या विद्यार्थ्यांनी दिलेल्या चार्टचे निरीक्षण करा काही गोष्टींचे अर्थ समजून घेतील.

शिकण्याची कृती 41

कृती 1 :- तुमच्या स्थानिक प्रतिनिधींना एकदा भेट द्या, आमच्या स्थानिक पंचायत सदस्य, वार्ड सदस्य यांना एकदा संपर्क करा. कार्यरत पत्रकामध्ये विचारलेली माहिती संग्रह करा. नंतर सर्वांनी मिळून चर्चा करा आणि सदस्यांच्या जबाबदाऱ्या कोणत्या त्याबद्दल चर्चा करा, स्थानिक पंचायत सदस्यांना शाळेकडे बोलावून विद्यार्थ्यांशी संभाषण करण्यास सांगणे.

कृती 2 :- आपण निवड केलेल्या स्थानिक पंचायत अध्यक्ष ,उपाध्यक्ष, सदस्य व सर्व नोकर वर्ग यांच्या नावाची यादी करा. पालकांशी चर्चा करा त्यामुळे स्थानिक पंचायती बाबत माहिती मिळण्यास मदत होते .

कृती 3 :- आमच्या स्थानिक पंचायतींना एकदा भेटी देऊ या .जवळच्या आणि पंचायतीला एकदा भेट द्या. तेथील अधिकारी यांना एकदा भेट देऊन संवाद साधण्यास सांगणे, सरकारच्या आणि पंचायतीच्या सुविधा कोणत्या आहेत ते समजून घेण्यास मदत होते.

कृती 4 :- प्रश्नांची उत्तरे देऊ या

1. स्थानिक पंचायत सदस्यांची नेमणूक कोण करतात ?
2. स्थानिक पंचायत सदस्य होण्यासाठी पात्रता कोणत्या ?
3. स्थानिक सरकारची कार्य कोणते? ते समजून घेणे
4. स्थानिक सरकार पंचायत यांच्या संबंधित खाली दिलेले मतप्रवाह बरोबर / चूक हे समजणे.

कृती 5 :- स्थानिक पंचायत सुधारणा कार्यामध्ये येणारी सुधारणा अर्ज एकत्र करणे, शिक्षकांच्या सहकार्याने चर्चा करणे. तालुका आणि जिल्हा पंचायत बाबत माहिती समजून घेऊया, आणि स्थानिक पंचायत कार्याचे महत्त्व समजून घेऊया.

विद्यार्थी वर्तमानपत्र वाचणे,स्थानिक पंचायतीना संबंधित पत्रक माहिती समजून घेणे,चर्चा करणे.स्थानिक सरकारच्या कार्याचे अर्थ समजून घेणे.

अध्ययन अंश 16

शासकांग, कार्यांग आणि न्यायांग

उद्देश

- भारतातील विधिमंडळ, न्यायपालिका विषयी माहिती समजते.
- कार्यांगची रचना आणि अधिकार समजावणे.
- भारताच्या न्यायव्यवस्थेबद्दल माहिती मिळते.

प्रक्रिया :

मार्गदर्शक (मार्गदर्शक) मुलांच्या खेळाच्या नियमांबद्दल चर्चा करतील. नंतर शाळेच्या नियमाबद्दल चर्चा करतात. नंतर शाळेमध्ये मंत्रिमंडळाची रचना करण्यास सांगतील, त्यानंतर आपल्या राष्ट्रीय नियमाबद्दल चर्चा करतील विद्यार्थ्यांची गट करून प्रत्येक गटाला एक विषय देऊन त्यावर चर्चा करावी. भारताच्या शासकांग आणि कार्यांगबद्दल अधिक माहिती समजून घेतात.नंतर वर्गात त्याचे वाचन करणे. मुलांना प्रश्न विचारणे भारताचे शासकांग,कार्यांग,न्यायांग या तीन अंगाची रचना आणि कार्य समजून घेतात. प्रसंगी गरजेनुसार त्यांच्या बद्दल चर्चा करत राहतात.

शिकण्याची कार्य 42

कृती : 1 खेळाचे नियम.

मुलांना एका खेळाबद्दल कांही प्रश्न विचारा. त्यामुळे खेळांमध्ये खेळाचे नियम किती महत्त्वाचे आहे हे लक्षात येईल.

कृती : 2 शाळेमध्ये कोणते नियम आहेत ?

विद्यार्थ्यांना शाळेच्या नियमाबद्दल प्रश्न विचारणे. त्यावर चर्चा करणे, शाळेमध्ये नियम कोणी तयार करतात आणि का करतात ? ही सर्व चर्चा करून या प्रश्नांची उतरे समजून घेतात.

कृती : 3 शाळेमधील निवडणूक कार्य हाती घेऊन आमच्या शाळेमध्ये एक सरकार तयार करून घेऊ या. शाळेसाठी कोणकोणते मंत्री असतात ते सांगा.

कृती : 4 खाली दिलेल्या राष्ट्राच्या नियमाचा अर्थ समजून घेऊया.

शिकण्याची कृती 43

कृती 1 :- मुलांचे ग्रुप करा आणि त्यांना या विषयावर चर्चा व मार्गदर्शन करा.

कृती 2 :- अधिक माहितीसाठी नाटक .

नाटकांचे संभाषण सांगता सांगता विधिमंडळाच्या रचना बद्दल अर्थ समजून घेणे. मुलांना आपल्या भाग चे खासदार कोण? त्यांची निवड कशी होते? विद्यार्थ्यांना अशाप्रकारे प्रश्न विचारा आणि चर्चा करा.

कृती 3 आणि 4 :-

प्रश्नांची उत्तरे देऊ या आणि त्यांची उत्तरे देण्यास अवकाश देऊया.

शिकण्याची कृती 43

संभाषणाचे कार्य पुढे घेऊन जाताना केंद्राचे न्यायांग आणि भारताचे कार्यांग यांच्या व्यवस्थेबद्दल परिचय करून घेतात .

कृती 1:- विद्यार्थ्यांकडून प्रश्नांची उत्तरे समजून घ्या.

कृती 2:- वरील प्रमाणे कोणत्याही एका विषयाबद्दल पाच ते दहा ओळी वाक्य तयार करण्यास सांगणे आणि त्या वरील प्रश्नांची उत्तरे मुलांना विचारणे.

अध्ययन अंश 17
खगोलिय अवकाश वस्तू

उद्देश :-

- सूर्य आणि त्यांचे परिवाराबद्दल माहिती समजून घेणे.
- चंद्र ,सूर्य, तारे, ग्रह, यांच्यातील फरक ओळखणे .

प्रक्रिया :-

मार्गदर्शक (मार्गदर्शक) प्रत्येक विद्यार्थ्यांना त्यांच्या पूर्वज्ञान वर आधारित प्रश्न विचारतात. आणि जाणून घेतात. दिवस आणि रात्रीच्या आकारातील बदलांची यादी करतात .आणि सूर्यमालेच्या आकाराचे निरीक्षण करतात. नंतर प्रश्नांची उत्तरे देण्यासाठी क्रिया पृथ्वी वर प्रश्न विचारतात. तेव्हा गटांमध्ये त्या भागाबद्दल प्रश्न विचारून मुलांना प्रोत्साहित करतात. मुलांना या कृतीद्वारे खगोलीय पिंडामधील फरक आणि दैनंदिन जीवनातील त्यांचे महत्त्व समजून घेण्यास मदत होते.

अध्ययन पत्रक 45 :-

कृती 1:-तुम्ही रात्री आणि दिवसा आकाशात पहा, होणारे बदल याबाबत यादी करण्यास सांगणे, मुलांनी गोळा केलेल्या माहितीवर प्रश्न विचारणे, चर्चा करणे.

कृती 2:- खालील सौर मंडळाचे चित्र पहा आणि खालील प्रश्नांची उत्तरे द्या. सौर मंडळाची प्रतिमा पारदर्शकपणे पहा ,मग त्यावर प्रश्न तयार करा. आणि सौर यंत्रणेचे चा अर्थ घ्या. काही व्हिडिओ आणि पूरक प्रतिमा, सुविधांचा वापर करावा.सौरमंडळ बनविण्यासाठी आणि ते वर्गात प्रदर्शित करण्यासाठी मार्गदर्शक मुलांना मार्गदर्शन करा.

कृती 3:- खालील तक्त्यामध्ये ग्रहांची नावे चिन्हांकित करा आणि त्यांना वर्तुळ करा.
उदाहरणात गुरु .
तक्त्यामध्ये हा कोणत्या गटात येणार.

कृती 4:- आपण कोणत्या गटात येऊ?खालील यादीमध्ये अवकाश खगोलीय पिंडाची यादी आहे, ते गटांमध्ये लिहा, चर्चा करा.

कृती 5:- अवकाशीय पिंडामधील फरक ओळखण्यास सांगणे ,खालील विधाने योग्य आणि अयोग्य विचार / चर्चा करण्यास अनुमती द्या.

कृती 6:- खालील तक्त्यामध्ये तारे, ग्रह आणि चंद्राबद्दल आपल्याला काय माहीत आहे. ते लिहा आणि उत्तरे शोधण्याचा प्रयत्न करा.

अध्ययन अंश 18
पृथ्वीचा वेग आणि गती

उद्देश

- पृथ्वीचा आकार व गतीबद्दल माहिती समजते.
- आकार व हालचाल सामग्रीचा आकार व्यवहारिकपणा समजून घेणे.

प्रक्रिया :

मुलांच्या पूर्वज्ञानावर आधारित पृथ्वीचा आकार व पृथ्वी आपल्याला स्पष्ट का दिसते याद्वारे प्रश्न विचारून उत्तरे घेण्याचा प्रयत्न करणे, पृथ्वीच्या आकाराबद्दल एखादी कृती मुलांच्या कडून करून घेणे ,मुलांना पृथ्वी लहान का दिसते आहे? मध्यभागी फुगीर भाग का दिसतो आहे ? या प्रकारचे प्रश्न विचारून त्यांना त्याचा अर्थ समजावून घेण्याची कृती घेणे.

अध्ययन पत्रक : - 46

कृती : 1 पृथ्वी सपाट का दिसत आहे या बाबतीत मुलाकडून एखादी कृती करून घेणे. यावरून विद्यार्थ्यांच्या लक्षात येईल की पृथ्वी सपाट का आहे समजून घेतील.

कृती : 2 पृथ्वीचा आकार विद्यार्थ्यांडून (जिओडो रोव्ह) चेंडूद्वारे करून घेणे आणि पृथ्वीमध्ये मागेपुढे दिसत आहे हे असे का त्यावरून प्रश्न विचारून या माध्यमातून अर्थ समजून घेऊ शकतात.

अध्ययन अंश 19

पृथ्वीची हालचाल गती

उद्देश

- पृथ्वीच्या हालचाल याविषयी माहिती समजते.
- दिवस-रात्र पृथ्वी गोल फिरते याविषयी समजते.
- पृथ्वीच्या दैनंदिन हालचालीविषयी महत्व समजते.

सामग्री :- ग्लोब, नकाशा मेणबत्ती,व्हिडिओ इत्यादी

प्रक्रिया :

मार्गदर्शक (शिक्षकांनी) ग्लोबच्या कृतीद्वारे विद्यार्थ्यांना दिवस-रात्र यांची संकल्पना वास्तविक पाठ्याद्वारे मुलांना सांगणे, पृथ्वीच्या हालचालीचा दैनंदिन जीवनावर काय परिणाम होतात याची कल्पना देणे .प्रश्न विचारणे प्रश्नांची उत्तरे घेण्याचा किंवा प्रतिसाद घेण्याचा प्रयत्न करा.

शिकण्याची कृती 47

कृती : 1 पृथ्वीची हालचाल कशी होते? ते आपण पाहूया, या कृतीद्वारे मुलांकडून कृती करून घेणे, पृथ्वीची दैनंदिन हालचाल आणि वार्षिक हालचालीवर प्रश्न विचारणे चर्चा करणे ,आणि समजून घेणे, हा या उपक्रमाचा उद्देश आहे.

कृती : 2 मार्गदर्शक पृथ्वीवर दिवस-रात्र कसे होतात? याची कल्पना देताना एका अंधार खोलीत आणि मेणबत्ती पासून कृती केली पाहिजे. वास्तविक उदाहरणे देणे अमेरिकन वेळ आणि भारतीय वेळेची कल्पना देणे.

कृती : 3 चर्चा करून उत्तरे घेऊया पृथ्वीच्या गतीबद्दल माहिती मिळवूया.

कृती : 4 प्रश्नांची उत्तरे देऊया.सूचनेप्रमाणे प्रश्नांची उत्तरे लिहिण्यास समजून सांगणे.

अध्ययन अंश 20

दिशा

उद्देश

- दिशा ओळखणे आणि दैनंदिन जीवनात याचा वापर करणे.

सामग्री : नकाशा, दिशा, चिन्हे

प्रक्रिया : मार्गदर्शक मुलांना प्रयत्न त्यांच्या पूर्वज्ञानवर आधारित दिशांच्या बद्दल प्रश्न विचारणे, दिशा ओळखण्याच्या कलाकृती करून घेणे, कोणतेही एक दिशा-निर्देश यांचा खेळ खेळणे आणि दिशा सांगण्यासाठी शाळा आणि आजूबाजूची ठिकाणी सांगण्यासाठी प्रवृत्त करणे.दिशांचे महत्त्व समजून घेण्यासाठी कृतीयुक्त कार्य करणे.

अध्ययन पत्रक 48

कृती : 1 तुम्हाला दिशा माहिती आहे का? ते कोणते ते लिहा. मुलांची पूर्वज्ञान समजून घेऊन दिशा बद्दल कृती आपण प्रश्नोत्तरांच्या साह्याने अर्थ समजून घेऊ शकता.

कृती : 2 दिशा ओळखा आणि चीन देश पाहण्यास सांगा आणि त्यावरील प्रश्नांची उत्तरे मिळवा .या पद्धतीद्वारे अर्थ समजून घेऊ शकता.

कृती : 3 मुलांना दिशानिर्देश खेळ खेळायला शिकवा शाळेच्या मैदानावर वेगवेगळया दिशावरती प्रत्येकांना कृती करण्यास सांगणे, प्रत्येक दिशांचे महत्त्व समजून घेण्यास मदत होईल.

कृती : 4 खेळ खेळूया,मुलांना सूचनानुसार चित्रे दाखविणे.शाळेच्या मैदानात मुलांना कृतीद्वारे माहिती समजून घेण्यास मदत होईल .

कृती : 5 भारताच्या राजकीय नकाशाला जमिनीवर दिशानिर्देश नकाशा वापरणेस विद्यार्थ्यांना सांगणे ही कृती करणे.

कृती : 6 रिकाम्या जागा भरा.

कृती : 7 आपल्या घराच्या पूर्व,पश्चिम,दक्षिण,उत्तर दिशेला काय काय आहे?याची यादी करा आणि मित्रांबरोबर शेअर करा,मुलांच्याकडून हा उपक्रम करायला सांगणे.एकमेकांना सहाय्य करणे .

अध्ययन अंश 21

अक्षांश आणि रेखांश

उद्देश

- अक्षांश आणि रेखांश आणि दैनंदिन जीवन जीवनात त्यांचे महत्त्व जाणून घेणे.
- मुख्य अक्षांश आणि रेखांश ओळखणे.

सामग्री : ग्लोब, नकाशा, चेंडू, मार्कर इत्यादी.

प्रक्रिया : मार्गदर्शक प्रथम मुलांमध्ये अक्षांश आणि रेखांश कल्पनेचा अंदाज लावण्यासाठी सुगमकारानी प्रत्येक स्थान निश्चित करणे महत्त्वाचे आहे .नंतर संदर्भ म्हणून अक्षांश आणि रेखांश याची कल्पना द्या. आणि प्रश्न विचारा, वर्गात चर्चा करा, ग्लोब आणि नकाशावरील प्रमुख अक्षांश आणि रेखांश ओळखण्यास सांगा. दैनंदिन जीवनात यांचे महत्त्व किती आहे याची कल्पना मुलांना येईल.

अध्ययन पत्रक 49

कृती : 1 स्थान ओळखणे ,कृती करणे, मार्गदर्शन करणे.

कृती : 2 आम्ही अक्षांश आणि रेखांश याबद्दल माहिती समजून घेऊ, मुलांना दिलेली माहिती वाचण्यास सांगणे, शिक्षकांनीही वाचणे ,अक्षांश आणि रेखांश कल्पना देणे.

कृती 3 : प्रश्नावरती चर्चा करूया –

अक्षांश आणि रेखांशाबद्दल महत्व समजून घेण्यास प्रश्न विचारणे व महत्त्व समजावून सांगणे.

कृती : 4 ग्लोब आणि जगाचे नकाशे मिळवा आणि अक्षांश आणि रेखांशची कृती करा. मुलांना जगाचा नकाशा ग्लोब द्या त्यांच्याशी चर्चा करा.

कृती : 5 खालील जगाच्या नकाशावर बिंदूद्वारे काढलेल्या प्रमुख अक्षांशना ओळखून रिकाम्या जागा भरा.कृतियुक्त करण्यासाठी कागदावर दिलेली ओळख आणि अक्षांश आणि रेखांश ओळखा.

अध्ययन अंश 21
नकाशा

उद्देश

- नकाशा वाचन कौशल्य जाणून घेणे आणि नकाशा तयार करणे .
- वाचन आणि नकाशा तयार करण्याची कौशल्ये विकसित करतील.
- नकाशाचे आवश्यक घटक जाणून घेणे.

सामुग्री :

प्रक्रिया : मार्गदर्शक विद्यार्थ्यांना पुर्वज्ञानावर प्रश्न विचारून प्रश्नांची उत्तरे घेणे. आणि मुलांकडून अभिप्राय घेणे. मुलांचे गट करून,नकाशातील काही स्थळे दाखविण्यास सांगणे. त्यानंतर मुलांना नकाशा तयार करण्यासाठी सांगणे नकाशांचे वाचन व महत्त्व समजून घेतील, मुलांचे गट करा, विविध प्रकारच्या कल्पना द्या, त्यांना त्यांच्या फरकांची यादी करण्यास सांगा,विद्यार्थ्यांकडून सूचीबद्ध केलेली यादी घ्या आणि नकाशाचे प्रकार सांगा? नकाशाची वाचन कौशल्य समजले की मजेदार एक कृती घेणे आवश्यक आहे. भूगोल नकाशा वर्गामध्ये वापरण्यास सांगणे.

अध्ययन पत्रक 50

कृती : 1 नकाशा एकदा वाचून घ्या, मुलांना गटामध्ये नकाशा पाहण्यासाठी देणे ,त्यांना नकाशाची घटक ओळखणेस सांगा,प्रत्येकांना भाग घेण्यास सांगणे व चर्चा करण्यास सांगणे.

कृती : 2 नकाशा पाहण्यास सांगणे, भारताच्या राजकीय नकाशा बद्दल महत्व सांगणे.

कृती : 3 नकाशाच्या प्रकाराबद्दल जाणून घेणे, नकाशा चे शीर्षक आपल्यास आपल्याला काय दर्शवितो, त्यासाठी मुलांना नकाशाचा उद्दिष्टाचा एक संच द्या आणि त्यांना फरक ओळखण्यास सांगा. नंतर त्यावर चर्चा करा नकाशाच्या प्रकाराचा अर्थ लावा.नकाशाचा वापर करण्यास सांगणे.

कृती :4 प्रत्येकाने नकाशा तयार करणे समजून घेणे आवश्यक, ते मार्गदर्शन शिक्षकांनी करणे व मुलांना सक्रियपणे भाग घेण्यास सांगणे.मुलांनी तयार केलेल्या नकाशाचा वापर करण्यास सांगणे.

कृती : 5 तुमच्या शाळेचा, गावाचा नकाशा तयार करा ,काल्पनिक नकाशा तयार करा व त्यावर चर्चा करण्यास त्यांना प्रवृत्त करा.

अध्ययन अंश 22
खंड

उद्देश

- जगाच्या नकाशावर खंड आणि महासागर चिन्हांकित करणे .
- खंडाच्या बद्दल माहिती समजून घेणे.
- जगाच्या नकाशातील खंडामधील महाद्विपाचा परिचय करून घेणे.

प्रक्रिया :

मार्गदर्शक (शिक्षकांनी) विद्यार्थ्यांच्या पूर्व ज्ञानावर आधारित प्रश्न विचारणे नकाशामधील महाद्वीप आणि खंडाचा परिचय करून घेणे, मुलांना शाळेच्या नकाशामध्ये भूखंड आणि महासागर यांचा अर्थ समजून घेण्यास मदत होते . नकाशा चित्र काढणे व रंग देणे आणि मित्र-मैत्रिणी च्या सहाय्याने चर्चात्मक प्रश्नांची

उत्तरे शोधणे, विद्यार्थ्यांना नकाशा मधील देशाच्या विषयी माहिती देणे, आणि वेगवेगळ्या देशांच्यामध्ये असलेबद्दल मुलांना समजून सांगणे व चर्चा करणे

अध्ययन पत्रक 51

कृती : 1 मुलांनी नकाशाद्वारे सागर, महासागर, द्वीपकल्प याची माहिती समजून घेतल्यानंतर आपण सर्व एकाच खंडातील म्हणजे परिवारातील आहोत याची प्रचिती होते. आवश्यक त्या ठिकाणी मुलांना मार्गदर्शन करणे. प्रश्न विचारणे आणि विद्यार्थ्यांना अभिप्राय देण्यास सहाय्य करणे.

कृती : 2 शाळेतील जगाचा नकाशा घ्या खंड, सागर, महासागर ओळखा मित्राच्या सहाय्याने नकाशावर चर्चा करा. प्रश्नांची उत्तरे शोधण्याचा प्रयत्न करा. खालील सूचनांचे पालन करा.

कृती : 3 खाली दिलेल्या जगाच्या नकाशामध्ये म्हणजे आपल्या देशाचा स्थान दाखवा,रंग द्या. आणि प्रश्नांची उत्तरे शोध

कृती : 4 जगाचा नकाशा घ्या, खंडाचा परीचय करून घेणे आणि प्रत्येक खंडातील पाच देशांच्या नावांची यादी तयार करा .सूचनांचे पालन करा जगाच्या नकाशा मध्ये आपल्या देशाचा परिचय करून घेण्यास साहाय्य होते.

कृती : 5 मुलांनो खाली दिलेल्या तीन खंडा बद्दल आणि अक्षांश आणि वनस्पती व वनस्पतींची विविधता प्राणी यांच्यामध्ये आपल्याला फरक जाणवतो ना त्याची कल्पना येईल. तुमच्या पाठ्यपुस्तकाच्या सहाय्याने तेथे आढळणाऱ्या किंवा सापडलेल्या अवशेषांचा तपशील यादी करा आणि त्यावर गटाद्वारे चर्चा करा.

मुलांचे ग्रुप करून त्यावर चर्चा करणे या पद्धतीने हा उपक्रम करा आणि तीन खंडांमधील फरक विविधता समजून घेण्यास मदत होईल.

28 समाज विज्ञान आणि शिक्षणाच्या पध्दती

शिक्षण ही एक प्रक्रिया आहे.शाळेत शिक्षकांनी सांगितलेले सर्वच शिकतात असे नाही.

1. कथा सांगण्याची एक कला आहे.
2. कृती उपक्रमाचे नियोजन.
3. पाठ्यपुस्तकांची उपयोग करून आकृती तयार करणे.
4. चर्चा करणे समजून घेणे .
5. समस्यांवर चर्चा करणे ,समस्या सोडविणे.
6. कोनशिला पध्दत.
7. बाल केंद्रित व्याख्यान .
8. अध्ययनाची पध्दत.
9. विश्लेषणात्मक पध्दत .
10. प्रवास किंवा भटकंती.
11. प्रांतरचना व नाट्यकृती परिसंवाद .
12. क्षेत्रांचे अध्ययन क्षेत्र अभ्यास.
13. प्रयोग.

14. खेळ पध्दत.

15. प्रश्नोत्तरांच्या पध्दती.

16. संशोधन

17. सर्वेक्षण

18. विश्लेषण .

शिक्षकांनी दैनंदिन शिक्षणाचे स्वरूप महत्त्व समजून सांगणे. गुणात्मक शिक्षण घेण्यास प्रवृत्त करणे, कोणतीही शंका न बाळगता, यांचे उद्देश आणि उद्दिष्ट ते समजू शकतात. त्यांची अंमलबजावणी करू शकतात. शिक्षण यासारखी बरेच काही प्रत्येक मुलाला शिकायचे आहे. तर टे चांगल्या पद्धतीने घेण्याचा प्रयत्न करतात.

विविध माहिती स्त्रोत / संशोधने वापरणे -

शिक्षकांनी दैनंदिन शिक्षणाचे स्वरूप समजून घेतल्यास. आणि विद्यार्थ्यांमध्ये सहज आणि गुणात्मकरीत्या शिकण्याचा समावेश करण्याचा मार्गाचा विचार केल्यास क्रिया झाल्यास त्यांचा हेतू पूर्ण होईल.यात शंका नाही,असे शिक्षक समाजव्यवस्थेला आकार देण्यासाठी विद्यार्थ्यांना तयार करू शकतात.प्रत्येक मुलाकडे काहीतरी शिकण्यासारखे असते.एक शिक्षक जर मुलाच्या गरजा शोधत असेल किंवा आत्मनिरीक्षण करत असेल तर विद्यार्थ्याची कार्यक्षमता नक्कीच वाढेल.प्रभावी व्यवस्थापन आकर्षक पद्धतीने ज्ञानाचे हस्तांतरण करण्यासाठी अनेक साधने आणि उपकरणे विकसित केली जातात, उदा. दैनिक वृत्तपत्र,साप्ताहिक वृत्तपत्र,मासिक वृत्तपत्र इत्यादीचा विद्यार्थ्यांना वापर करण्यास सांगणे.

काही संदर्भ पुस्तकांची यादी

1. भूगोल संदर्भ भाग एक दोन आणि तीन.
2. कनिष्ठ जागतिक शब्दकोश खंड 7 डॉक्टर निरंजन .
3. सचित्र इतिहास
4. प्राचीन भारत .
5. समग्र भारताचा इतिहास संपूर्ण भारताचा इतिहास.
6. भारतीय संविधान इत्यादी .

मौल्यवान संदर्भ ग्रंथांचा समावेश विद्यार्थ्यांना वर्गामध्ये आणि वर्गाच्या बाहेर या इतिहासाचा परिचय करून देणे आवश्यक आहे, समाजशास्त्राच्या अभ्यासा विषयी माहिती देणे आवश्यक आहे ,यामुळे विद्यार्थ्यांच्या वर चांगल्या प्रकारे परिणाम होईल आणि चांगली शिक्षण मिळेल.

अशा उपक्रमासाठी आधी पूर्वतयारी करून घेणे आवश्यक आहे.

विद्यार्थ्यांचा ग्रुप करणे महत्त्वाचे आहे ,गटांमधील मुला मुलांची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी वैयक्तिक लक्ष देणे महत्त्वाचे आहे, विद्यार्थ्यांना कोणत्या गटात ठेवायची त्यांना मदत करणारे कोण आहेत ग्रुपचे प्रमुख कोण हे ठरवण्यास मुलांना सक्षम करणे आवश्यक आहे, चिकित्सक वृत्ती निर्माण होते. विद्यार्थ्यांच्या मध्ये असणारी नैसर्गिक कलागुणांना चालना देणे. त्यांनी केलेल्या कलाकृतीना प्राधान्य देणे.उपक्रम कृती किती साधी असो किंवा उत्तम असून त्यांच्या कृतीला प्राधान्य देणे, आणि सर्व मुलांना सहभाग होण्याची संधी प्राप्त करून द्यावी.

- कृती सरळ सोप्या असाव्यात.
- कृती अध्ययनाला पूरक असाव्यात.

- सर्वच विद्यार्थ्यांना भाग घेण्यास सांगणे.
- वेगवेगळया स्तरातील विद्यार्थ्यांना वेगवेगळे उपक्रम असणे.
- उपक्रमा नंतर विद्यार्थ्यांची मत जाणून घेणे.
- शिकण्यासाठी आवश्यक असलेल्या कृती, प्रत्येक विद्यार्थ्यांकडून घेणे, लक्ष देणे.

तुम्हाला नकाशाचा वापर करावयाचे आहे अशावेळी कृती करून शिक्षण हे समग्र शिक्षण असू शकते.

विद्यार्थ्यांमध्ये वैयक्तिकपणे सक्रिय गट तयार करणे किंवा संपूर्ण वर्गाचे एक गट तयार करणे आणि सहभागी होण्यास सहकार्य करणे.

अध्ययन कृती : 1

समाज विज्ञान मध्ये येणारे वंशवृक्ष, प्रेक्षणीय स्थळे, वास्तुकला, खेळण्याचे साहित्य, पृथ्वीचे पृष्ठभाग ,वनस्पती प्राणी, समाज विज्ञानाला अनुसरून एखादी कृती कार्ड सी या माध्यमातून घेणे 4,5 मुलांची एक गट तयार करणे कार्ड सीच्या सहाय्याने उपक्रम घेणे. साखळी पध्दतीने कृती घेणे, कार्डशिट वरील मजकूर वाचण्यासाठी सांगणे. व चर्चा करण्यास सांगणे

2. आमचा गट प्रतिभावंत गट -

आमचा गट पाच किंवा सहा विद्यार्थ्यांचा गट आहे, हुशार विद्यार्थी दिलेले एखादे काम सहज करणे ,प्रत्येक कार्यावर चर्चा करणे.

प्रमार्गदर्शक प्रत्येक गटात जाऊन सुलभ चर्चा करतात आणि मूळ गटाकडे परत येतात .जातात मूळ गटाशी चर्चा केल्यानंतर सर्व माहिती गटामध्ये चर्चा करतात. ज्या ज्या वेळी प्रत्येक विद्यार्थी चर्चा करतो, मुद्दा मांडतो ,तेव्हा मुख्य मार्गदर्शक सर्व मुलांना एकत्र करतात ,शेवटी सर्व मुलांना तपशिलासाठी शिक्षकांशी चर्चा करू शकतात.

3. एकमेकांच्या सहाय्याने कृती करणे

दोन साथीदार मध्ये समाज विज्ञानातील वंशवृक्ष, वास्तुशिल्प प्रशासकीय वस्तू, वनस्पती जीवजंतू ,समाजशास्त्र मध्ये येणाऱ्या सर्व गोष्टी सामावेश करावे आणि प्रत्येक गटांची नावे लिहून गटांमध्ये याविषयी चर्चा करणे.

4. गटांमधील कृती

दोन विद्यार्थ्यांचा गट, चार विद्यार्थ्यांचा गट, याप्रमाणे जास्तीत जास्त 10 विद्यार्थ्यांचा गट तयार करणे. समाज विज्ञानामध्ये येणारी किंवा पाठ्यपुस्तकांमध्ये असलेल्या नद्या, देशांतील नेते, देशांची राजधानी, चंद्र, तारे ,नक्षत्र, अशा प्रकारची नावे देण्यास सांगणे, आणि अशा प्रकारचे उपक्रम राबविणे किंवा आयोजित करणे प्रत्येक गटाला एक सामर्थ्य देणे आणि प्रत्येक गटातील विद्यार्थ्यांना दिलेल्या सामर्थ्यावर चर्चा करा.

सर्व विद्यार्थ्यांना सहभागी होण्यास सांगणे ,येणाऱ्या समस्यांमुळे विद्यार्थ्यांमध्ये गोंधळ निर्माण होऊ शकतो, त्यावेळी शिक्षकांच्या साहाय्याने मदत करून गोंधळाचे निरसन करणे, त्यामुळे शिक्षण अधिकाधिक परिणामकारक होईल.

सध्याच्या समाजशास्त्र पाठ्यपुस्तकांमध्ये या प्रकारच्या माहितीवर चर्चा करणे ,माहिती गोळा करणे यामुळे विद्यार्थ्यांच्या पूर्व ज्ञानात अधिक भर पडेल.

उदाहरण -

1. मंदिर,मशीद किंवा धार्मिक स्थळांना भेटी द्या किंवा ग्रामपंचायतींना भेटी द्या.गावचा इतिहास समजून घ्या, तेथील सभेमध्ये सहभागी व्हा ,या सर्व गोष्टी जाणून घेण्यासाठी या कृतीमध्ये सक्रीय सहभाग घेणे.
2. वेगवेगळया प्रकारची चिन्हे,प्राणी, वनस्पती, नाणी, राष्ट्रीय झेंडे, इत्यादींचा संग्रह करण्यास कृतीद्वारे सांगणे.
3. मुले एका कृतीमध्ये (मॉडेल)चे निरीक्षण करताना त्याविषयी चर्चा किंवा निष्कर्ष काढण्याची संधी आहे.यामध्ये मुलांशी बोलणे,परस्पर संवाद आणि दस्तऐवज याकडे लक्ष दिले जाते. यावरून आपल्याला समजेल यावरून नवीन माहिती गोळा करण्यास मदत होते.